

Skyddsvärnet i Göteborg – 100 år av verksamhet

Skyddsvärnet i Göteborg – 100 år av verksamhet

**SKYDDSVÄRNET
GÖTEBORG**

ANNO 1914

GÖTEBORG 2014

Innehåll

Förord.....	7
Kap 1 – Året var 1914.....	9
Kap 2 – Föreningen Skyddsvärnet Göteborg.....	18
Kap 3 – Skyddsvärnets verksamhet från 1960-talet och framåt	28
Kap 4 – Under takåsarna i Sociala Huset på 1970-talet.....	42
Kapitel 5 – Röster från klienter och trotjänare	48
Kap 6 – Skyddsvärnets verksamhet 2014.....	60
Kap 7 – Hundra år av idéburen samverkan	75
Kapitel 8 – Epilog	81
Litteratur	87
Fakta	89

© Skyddsvärnet Göteborg
Hagakyrkogata 6
411 22 Göteborg
www.skyddsvarnet.org

Grafisk form: B4PRESS, Göteborg
Redaktionskommitte: Birgitta Göransson,
Elisabeth Kwarnmark och Anette Skårner.
Medförfattare: Barbro Lennéer Axelson

Tryck: Polen 2014

ISBN: 978-91-637-6578-0

Omslagsbild: Sociala Huset i slutet av 1800-talet.
Där hade Skyddsvärnet sin verksamhet från start 1914.
Tillhör Stadsmuseet i Göteborg, Trästick ”Teckning av C.S. Hallbeck”

Förord

Skyddsvärnet i Göteborg fyller 100 år i november 2014. Styrelsen för Skyddsvärnet 2014 har därför sammanställt denna jubileumsbok för att visa en del av all den verksamhet som bedrivits under etthundra år – alltid med en humanistisk grundsyn om människans lika värde och en orubblig tro på hennes förmåga att förändra sitt liv. Boken visar också den roll idéburen verksamhet har idag.

Göteborg i augusti 2014
Styrelsen

Kap 1

Året var 1914

ÅRET VAR 1914. Skotten i Sarajevo 28 juni 1914 var starten på första världskriget där 10 miljoner stridande dog och ännu fler skadades. Oräkneliga civila miste dessutom sina liv, antingen på grund av militära aktioner eller på grund av svält och sjukdom. Människor dog och imperier föll samman. Det var också en tid då avlägsna platser kopplades samman med hjälp av nya transport- och kommunikationsmedel: järnvägar, ångbåtar, telefon och telegraf. Nya handels- och tillverkningsnäringar öppnade sig, exempelvis de snabbväxande kemiska och elektroniska industrierna. Einstein utvecklade

sin relativitetsteori, radikala nya idéer såsom psykoanalysen hittade anhängare och rovlystna ideologers rötter började fästa, från fascismen till sovjetkommunismen. Historieprofessorn Margareth MacMillan har jämfört 1914 med 2014. Både demokratiska och totalitära ideologier utvecklades starkt, bl.a. som en följd av den utbredda fattigdomen och krigets umbäranden. Decennierna som föregick 1914 var en tid av dramatiska förändringar och sociala omstörtningar på samma sätt som vi ser 2014 med globalisering, den digitala teknikens framväxt och omfattande migration av människor.

Göteborg efter förra sekelskiftet

Göteborg, den ”lilla storstaden”, växte under 1800-talet och framstod vid förra sekelskiftet som en av rikets mest betydelsefulla städer inte minst ur ekonomisk synpunkt. Landsbygdens befolkningsöverskott sökte sig till Göteborg, som behövde arbetskraft till den expanderande textilindustrin. Landsbygdsproletärerna blev stadsproletärer. Den snabba tekniska och ekonomiska utvecklingen inom industrierna i Göteborgsområdet skapade stora sociala problem och trycket på samhället blev stort. Inte minst inom rättssystemet krävdes reformer. Kontrasten var stor mellan invånarna i den stora nybyggda stenstaden i Vasastaden och Lorensberg och hur merparten av Göteborgs invånare bodde vid denna tid. En bostadssocial utredning 1910 visade på en stor och ökande överbefolkning i de fattigaste stadsdelarna. Haga hade vid denna tid över 20 000 invånare. I arbetarlägenheterna sov ofta fler än fem personer i samma rum. Bostadsbristen var skriande, och den accelererade åren före och under första världskriget, då bostadsbyggandet var litet samtidigt som inflyttningen var stor. I skuggan av första världskriget ökade dessutom svälten. Regeringen bedrev en mycket restriktiv livsmedelspolitik. Bröd fick endast köpas mot kuponger. Långa brödköer, demonstrationer och kravaller förekom. I maj 1917 utbröt ”Brödupproret i Göteborg”. Utanför flera bagerier i olika stadsdelar samlades tusentals kvinnor och män med krav att få köpa bröd. Kravaller uppstod och militär inkallades. 30 personer dömdes för upplopp. Tre minderåriga dömdes till uppfostringsanstalt.

Under 1920-talet växte Göteborg alltmer till en storstad. De stora varven utvecklades, med Götaverken som flaggskeppet, som senare blev en av världens stora skeppsindustrier. Svenska Kullagerfabriken blev ett dominerande produktionscentrum inom sitt område och på Hisingen växte en ny industri upp genom utvecklingen av Volvo.

Potatis- och brödkö utanför Sociala Huset 1917
Tillhör Stadsmuseet i Göteborg

Sociala frågor

Vid tiden för Skyddsvärnets bildande stod den ”sociala frågan” högt på den samhälleliga dagordningen. Ett nytt samhälle präglad av industrialisering och urbanisering höll på att växa fram, med nya sociala mönster och problem.

I ”Sveriges land och folk. Historisk statistisk handbok” från år 1915 nämns det nybildade Skyddsvärnet som en av de många filantropiska föreningar som bedrev ”social räddningsverksamhet”. Uppgiften för den sociala räddningsverksamheten var att på olika sätt hjälpa personer som enligt rådande lagstiftning inte kunde komma i åtnjutande av bistånd från statliga eller kommunala verksamheter. Hit hörde bland annat omvårdnaden av frigivna fångar, prostituerade och alkoholister. Skyddsvärnets uppdrag beskrevs redan från början bredare än de fångvårds- och skyddsföreningar som huvudsakligen skulle ta hand om frigivna fångar som under strafftiden iakttagit ett gott uppförande. Redan här hade Skyddsvärnet fokus på människors lika värde. Skyddsvärnets arbetsfält omfattade även villkorligt dömda, prostituerade och alkoholister samt åtgärder ”som är ägnade att förebygga brottslighet varvid både straffade och ostraffade omhändertagas. Därmed avser man kunna mer anpassa sig efter nutida strävanden inom strafflagstiftningen”.

Alkoholfrågan

Skyddsvärnet i Göteborg hade redan vid starten 1914 ett intimt samarbete med Alkoholistvårdsbyrån. Verksamheterna delade lokal och hade gemensamma tjänstemän.

Decennierna efter förra sekelskiftet präglades överhuvudtaget av en intensifierad kamp mot alkoholmissbruket. Alkoholfrågan formulerades huvudsakligen som en social fråga med tydliga kopplingar till fattigvårdsfrågan. Utöver fyllerilagstiftning och lösdriverilagstiftning fanns det emellertid ingen lagstiftning för att komma åt den utbredda dryckenskapen som skapade lidande såväl för drinkarnas hustrur och barn som för samhället i stort. På förslag av 1907 års fattigvårdslagstiftningskommitté instiftades 1913 Sveriges första alkoholistlag som trädde i kraft 1916 då den första statliga alkoholistanstalten Venngarn var färdig att tas i bruk. Lagen var en vårdlag, dvs. alkoholmissbruket kriminaliserades inte, men möjliggjorde tvångsvård av vissa alkoholmissbrukare på sociala indikationer som farlighet, bristande försörjning och parasitism. Lagen riktades framförallt mot samhällets lägre klasser.

Ungefär samtidigt med alkoholistlagen infördes ett restriktionssystem - ”motboken”- som reglerade spritförsäljningen. Även utskänkningen på restaurangerna reglerades genom restriktioner. Det fanns även starka krafter inte minst inom den allt växande nykterhetsrörelsen som verkade för ett totalförbud mot alkohol. Frågan avgjordes 1922 i Sveriges första folkomröstning, där förbudslinjen förlorade med minsta möjliga

marginal. Motbokssystemet infördes och bestod till 1955. I den nya nykterhetsvårdslag som trädde ikraft samtidigt som motboken avskaffades kvarstod möjligheterna till tvångsvård men framstod i förarbetena samtidigt som mer behandlingsorienterad och human än den tidigare vården.

Brottsutveckling och straffsystem före och efter sekelskiftet

Skyddsvärnets tillkomst och utveckling under 100 år har påverkats av både den förda kriminalpolitiken och socialpolitiken. Brottsutveckling och straffsystem har påverkat fångpopulation och frigivningsförutsättningar.

Hanteringen av fattiga i Sverige har av tradition haft tvångsinslag: de kunde tvingas till krigstjänst, tvångsarbete i gruvor, på fästningar och tukthus. Även kroppsstraff och landsförvisning förekom. Fram till 1800-talets början fanns en även juridiskt förankrad skillnad mellan arbetslösa (kallade ”försvarslösa”) och lösdrivare. Denna skillnad försvann under första hälften av 1800-talet då det blev allt vanligare att betrakta arbetslöshet som något i sig misstänkt och fattigdom som en samhällsfarlig företeelse. Arbetstvång motiverades med hänvisning till ”säkerhetsprincipen” dvs. intresset att upprätthålla lag och ordning. Det förhärskande ekonomiska problemet var en kraftigt växande befolkning som bestod av egendomslösa jordbrukare. Den växande klassen jordlösa betraktades som omoraliska, försupna, lata och kriminella. Försörjningssvårigheterna och

arbetslösheten tolkades av de styrande i moraliska termer och som en konsekvens av detta kunde man tillgripa repressiva åtgärder. Prosten Grevillius uttryckte sig i prästståndet 1828 på följande sätt. *”Att liderligheten icke må onäpst trotsa ordning och lag, påkallar alltså inrättande i hvarje län af Correctionshus, dit afskummet måtte samlas till möjlig rening”* Beläggningen på fängelserna femfaldigades under en 40-års period – dels beroende på ökande intagningar, dels beroende på långa förvarings-tider. Massarbetslösheten och undersysselsättningen minskade under andra hälften av 1800-talet dels genom industrialiseringen, dels genom massutvandring.

På 1600- och 1700-talet bestod straffsystemet av böter och dödsstraff. Ett fåtal sattes på fästning. Dödsstraffet begränsades successivt att gälla färre brott. Under första hälften av 1800-talet infördes livstid eller bestämd tid i fängelse som ersättning för döds-, kropps- och skamstraffen. År 1910 verkställdes den sista avrättningen och år 1921 avskaffades dödsstraffet i Sverige. År 1907 infördes villkorlig dom och villkorligt fängelse, 1919 övervakning och 1928 internering. Samtliga påföljder kom att påverka Skyddsvärnets inriktning. På 1980-talet avskaffades interneringen. Barnavårdslagen (Bvl) och Nykterhetsvårdslagen (Nvl) ersattes av Lagen om vård av missbrukare i vissa fall (LVM) och Lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU). År 1944 inrättas Skyddskonsulentorganisation. Hur dessa förändringar påverkade Skyddsvärnets arbete redovisas längre fram i boken.

I slutet av 1800-talet präglades brottsligheten av den stora svältkatastrofen i Sveriges historia. Brottsligheten under och efter första världskriget var låg främst beroende på alkoholrestriktioner som motboken, enligt kriminologisk forskning. Alkoholkonsumtionen halverades genom motbokens införande. Alkoholkonsumtionen och våldsbrottsligheten är två kurvor som följer varandra. Ökar alkoholkonsumtionen så ökar misshandel, mord och dråp. Efter andra världskriget steg brottsligheten. En av förklaringarna var att motboken avskaffades.

Fängelsestraffens användning har varierat. Fängelsestraffen är numera kortare men fler personer passerar fängelserna under ett år eller döms till fängelse som avtjänas i frihet med elektronisk boja eller i form av kontraktsvård. Frihetsstraffens tillämpning har vidgats med kriminalisering av nya brottstyper. Samtidigt har man minskat frihetsstraffen genom att införa alternativa påföljder som skyddstillsyn och samhällstjänst. Den anmälda brottsligheten var som lägst mellan världskrigen och ökade allra mest under 1950- och 60-talen. Därefter har ökningstakten minskat och brottsligheten har legat på en hög men jämn nivå under 2000-talet.

Från fångvårdssällskap till Skyddsföreningar och Skyddsvärn

År 1840 kom en bok med gult omslag benämnd ”gula boken”, ”Om straff och straffanstalter”. Boken var utgiven anonymt men kronprins Oscar var författare.

Kronprins Oscar, sedermera Oscar I, var påfallande engagerad i sociala frågor, fattigvård, folkskola och inte minst fångvård. Han var motståndare till dödsstraffet och argumenterade för införande av cellfängelser, där de intagna i ensamhet kunde begrunda sina brott och förmås tänka i nya banor för att underlätta anpassningen i samhället. Han pläderade

Kronprins Oscar och boken ”Om straff och straffanstalter”, den så kallade ”Gula boken”
Skyddsvärnet Stockholms arkiv.

för sysselsättning för de intagna och straffavkortning för de skötsamma. Han uppmuntrade också att man även i Sverige borde inrätta fångvårdssällskap med uppgift att vårda sig om fångarnas behandling och hjälpa dem till arbete vid frigivning. Enligt hans mening hade människors omsorg även kommit att omfatta brottslingar, som man kände sig manad att hjälpa. Brottslingen betraktades inte längre som en person för alltid förskjuten, utan som ”en vilseförd fallen like”. Straffen skulle vila på förnuft och rättvisa och bland annat syfta till att ge straffet bättre verkan. Fångvårdssällskap och Skyddsföreningar började växa fram i landet och 1847 bildades i Linköping Föreningen för fångars förbättring och framtida väl.

Fångvårdssällskapen och Skyddsföreningarna blev inte långlivade. De försvann nästan helt under 1850 och 1860 talen på grund av kritik från fängelsepersonalen. Man menade att de frivilliga som besökte intagna la sig i verksamheten och därför var en säkerhetsrisk. I början av 1900-talet återskapades fångvårdssällskap och skyddsföreningar. År 1910 fanns 25 föreningar.

Härlanda cellfängelse

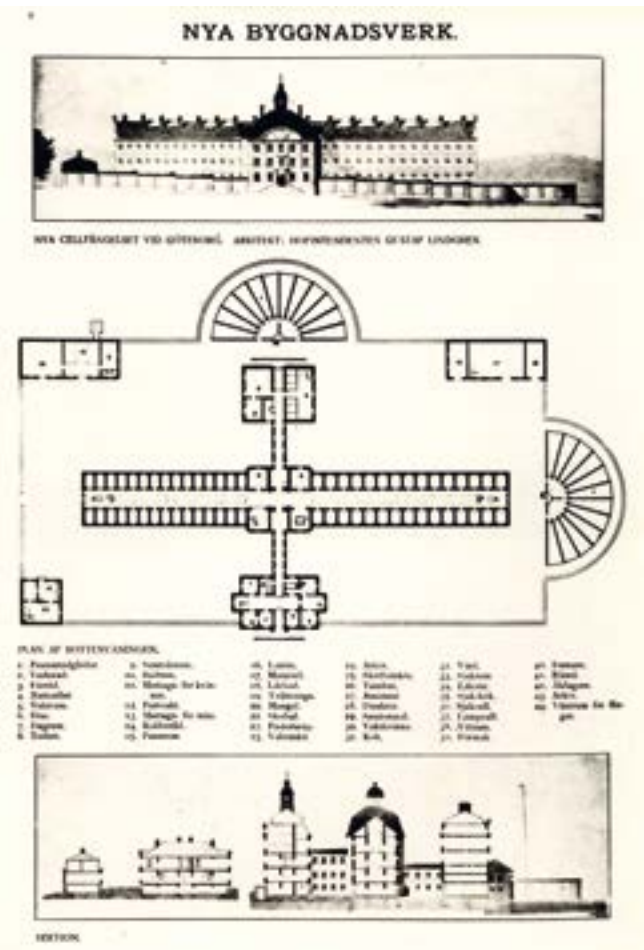
År 1907 stod Härlanda centralfängelse färdigt, ett cellfängelse efter den modell som förespråkats av kronprins Oscar i den ”gula boken” och som ursprungligen utvecklats i USA efter modell från kväkarna. Brottslingen skulle sona sitt brott genom att bli medveten om sin skuld. Medvetenheten kunde endast nås i avskildhet och tystnad. Tidigare hade fångarna i Sverige suttit på fästning, vilket innebar mörka fängelsehålor. De intagna skulle nu få tillgång till egna rum eller celler. Det första kväkarfängelset i Göteborg hette Rosenborg och stod färdigt 1857. Fängelset bestod av 102 ljusa och 5 mörka celler. Fångarna var inte i total isolering utan skulle arbeta med bl.a. skomakeri och snickeriarbeten. Fängelset var kallt och dragigt, många insjuknade i lunginflammation och dog. Fångarna hade många regler att följa. Disciplinen var hård. Den som misskötte sig fick prygel och blev kastad i en fuktig och mörk cell i källaren. Den enda psalm man fick sjunga var nr 375 i 1819 års psalmbok. Där stod bl.a.

*”Nu först jag warse blifvit
hur jag ej lefvat
som jag bordt...”*

Härlanda var en kopia av kväkarfängelset Rosenborg, som låg ungefär där Operan ligger idag, och var när det togs i bruk ett av de största centralfängelserna i landet med plats för 170 fångar. Hela organisationen hade kopierats från krigsmakten via de gamla fästningsfängelserna. Disciplin och säkerhet fick hög prioritet. Organisationen förändrades när andra grupper än militärer anställdes som anstaltschefer. Fängelseprästen var en viktig person, anställd för att hjälpa fångarna genom sin förkunelse att förändra sina attityder och ändra sina liv. Fängelsekyrkan var byggd så att fångarna låstes in i bås där de kunde se och höra prästen men inte se varandra. Prästen var den förste socialarbetaren på fängelset.

Prästerna tillsammans med radikala fängelsechefer var de som skapade fångvårdsföreningar som senare även bildade Skyddsföreningar.

Mot slutet av 1800-talet kom vissa fångvårdssällskap att kallas skyddsföreningar. Den 9 maj 1910 bildades Skyddsvärnet i Stockholm, som en avdelning inom Svenska fattigvårdsförbundet för räddningsarbete bland ”förkomna och värnlösa”. Idén om Skyddsvärnet hade väckts på ett prästmöte några år tidigare. År 1910 uppgick antalet fångvårdssällskap och skyddsföreningar till 25.

Ursprunglig Planritning för Härlanda fängelse
Tillhör Göteborgs Stadsmuseum.

Hårlanda cellfängelse 1911
Tillhör Göteborgs stadsmuseum

Den första personalstyrkan på Hårlanda fängelse. Vaktfrun i mitten hade hand om de kvinnliga fångarna
Ur boken Hårlanda fängelse – en tidsspegel

Kap 2

Föreningen Skyddsvärnet Göteborg

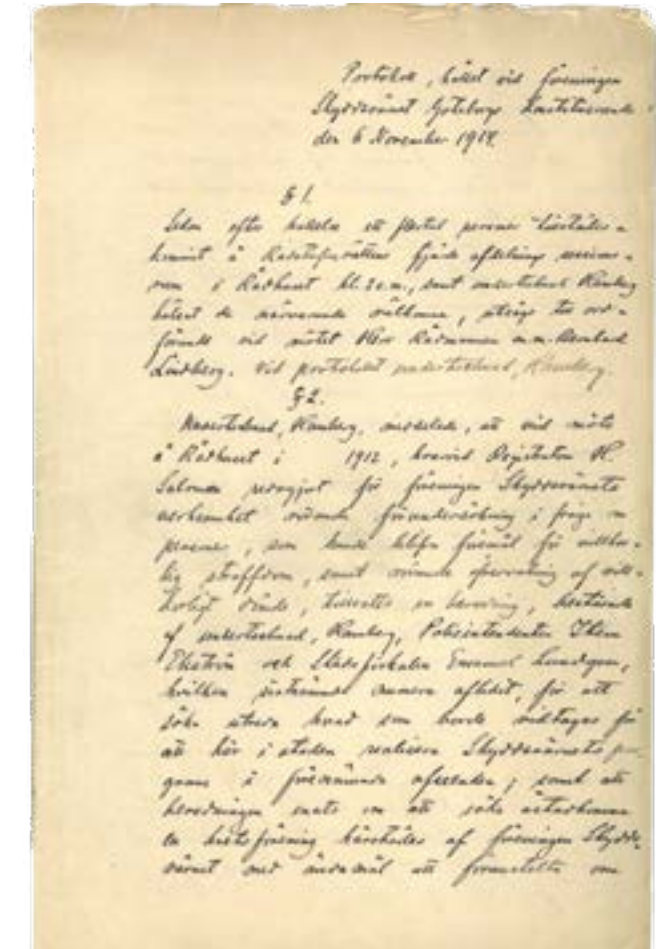

Slottspastor August Wirén
Skyddsvärnet Stockholms arkiv

FÖRENINGEN SKYDDSVÄRNET GÖTEBORG konstituerades vid sammanträde den 6 november 1914. Av det handskrivna protokollet framgår att en beredning tillsattes 1912 bestående av Rådman Gustaf Hamberg, Polisintendenten och Stadsfiskalen för att utreda vad som borde göras för att realisera Skyddsvärnets verksamhet när det gällde förundersökning, övervakning och främjande av räddningsarbetet bland nödställda, särskilt frigivna och villkorligt dömda. Föreståndaren för Skyddsvärnets byrå i Stockholm slottspastorn August Wirén lämnade upplysningar om föreningen i Stockholm och mötet beslöt enhälligt att bilda föreningen Skyddsvärnet Göteborg. Förslag till stadgar fanns framtagna. Ordet Skyddsvärn stammar från skydd av värnlösa.

Stadgarna från 1914 sida 1
Skyddsvärnet Göteborgs arkiv

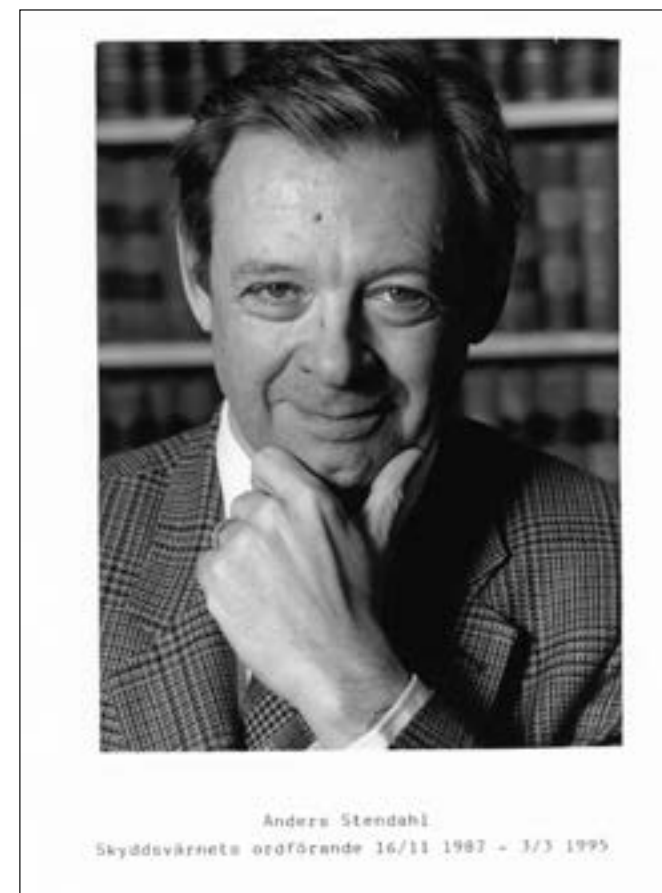
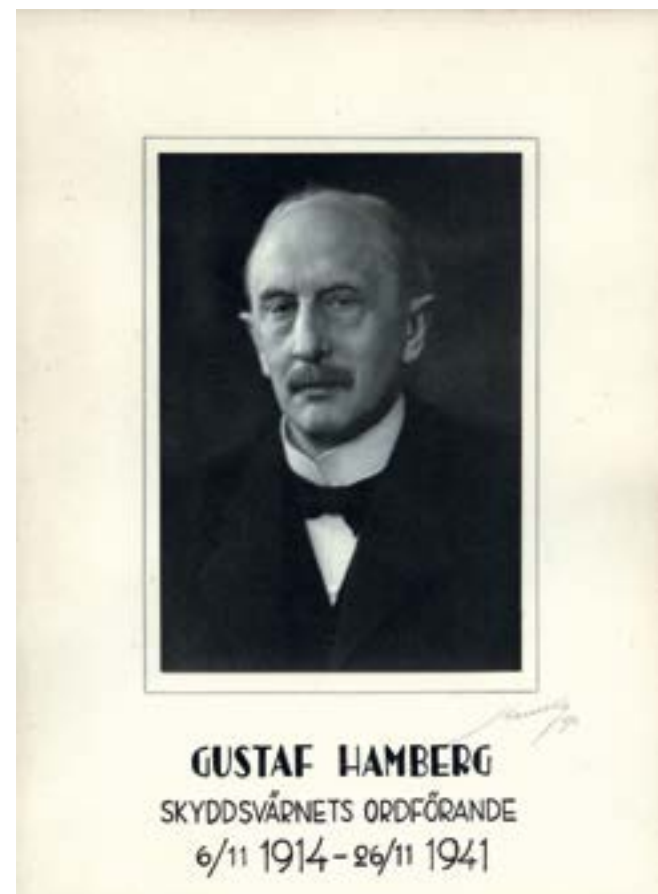

Protokoll från 1914 sida 1
Skyddsvärnet Göteborgs arkiv

Till styrelse utsågs enhälligt följande sju ledamöter:

Fängelseläraren, Fil.kand Johan Grönberg, Stadsnotarien Gustaf Hamberg, Advokat Fredrik Holmgren, Grosshandlare P. Olsson, Kyrkoherden Per Pehrsson, fröken Charlotte Wilerding, och föreståndare för afsöndringsskolan E. Nyberg. Afsöndringsskolan var en folkskola för ”skolkare och med moraliska lyten behäftade barn”. Där sammanförde man alla barn från Göteborgs folkskolor med dessa beteckningar. Barnen stod under strängare disciplin än andra skolelever, fick frukost och middag och vid behov kläder.

Stadsnotarien och rådmannen Gustav Hamberg som blev Skyddsvärnet Göteborgs förste ordförande 1914 var verksam som ordförande i 28 år fram till sin död 1942. Ordförandeposten har under nästan hela 1900-talet innehafts av domare, rådmän eller advokater. Efter 1995 då rådmän Anders Stendahl avgick efter åtta år som ordförande fick styrelsen en annan sammansättning.

Alkoholistvårdsbyrån

Vid styrelsemöte i februari 1915 beslutades om en överenskommelse om samarbete mellan Föreningen för alkoholistvård i Göteborg och Föreningen Skyddsvärnet Göteborg, som protokollfördes i respektive förening. Föreningen för alkoholistvård hade som uppgift att arbeta för alkoholisters upprättande samt för räddning av dessas familjer och särskilt barnen från att hemfalla åt alkoholmissbruk eller eljest till nöd och last. De båda föreningarna fick en gemensam föreståndare, diakonen Rickard Hedmark. En gemensam instruktion för föreståndaren antogs vid styrelsemötena. I 4 § anges bland annat *”föreståndaren ska med den grannlagenhet, som kristlig kärlek och allvar fordrar, söka öfva personlig inverkan på alkoholisten och hans familj för att förmå honom att afstå från rusdrycksmissbruket och förledande umgänge....”* Alkoholisten skulle också få hjälp med arbete eller vistelse på kuranstalt för alkoholister. Familjen skulle stödjas ekonomiskt och genom frivilligarbete.

Föreningarna ansökte vördsamt till Drätselkammaren i Göteborg om att få disponera två rum i förra Sahlgrenska sjukhuset dvs det nuvarande Sociala huset. Föreningarna föreslog två rum i vindsvåningen som var lediga. Ena rummet skulle användas till föreståndarens expedition och mottagningsrum och det andra till väntrum för besökande. Mottagningstiderna var två timmar per förmiddag tisdag till lördag utom måndag och fredag då besökstiden var en timma mellan klockan sex och sju. Rummens istandsättande skulle enligt av ingenjören

Sociala Huset, cirka 1900
Tillhör Göteborgs stadsmuseum

bilagt kostnadsförslag uppgå till 166 kronor. ”Med hänvisning till den betydelsefulla och samhällsnyttiga verksamhet som föreningarna utöfva, och de ringa tillgångar, hvaröfver föreningarna förfoga, våga undertecknade hemställa, att upplåtandet måtte ske kostnadsfritt.” Undertecknat den 18 januari 1915 för föreningen för alkoholistvård av H. Rodhe och för föreningen Skyddsvärnet Göteborg av Gustav Hamberg.

Sociala huset i Göteborg uppfördes under åren 1849-1855 som Allmänna och Sahlgrenska sjukhuset i Göteborg. Victor von Gegerfelt var både arkitekt och byggherre. Sociala huset är känt för sitt originella utseende. Enligt ritningarna skulle huset ha varit ellipsformat, men på grund av att de ekonomiska kalkylerna sprack så byggde man bara en halv ellips i tre våningar. Arkitekten Victor von Gegerfelt var en förgrundsgestalt i Göteborgs byggande och kulturliv. Han ritade många kända byggnader bl.a. Feskekörka, Fröhuset i Trädgårdsföreningen och miniatyrslottet ”Wilhelmsberg” vid Danska vägen.

Skyddsvärnets arbetsuppgifter

Skyddsvärnet arbetade från start med s.k. förundersökningar vilket motsvarar dagens personundersökningar. Syftet med dåtidens förundersökningar var att ge domstolen ett underlag att döma till villkorlig dom. Nästan 90 procent av brotten som Skyddsvärnet undersökte var olovligt tillgrepp (stölder), 7 procent var förskingring eller förfalskning. Men det fanns även dråp i ett ärende. De flesta av klienterna dömdes till villkorlig dom (50%) eller uppfostringsanstalt (14%).

Skyddsvärnet skulle också ”verka för främjande av räddningsarbete bland nödställda”, särskilt frigivna och villkorligt dömda. Av olika ärendebeskrivningar framstår bilden av klienter med svåra uppväxtförhållanden, fattigdom, misshandel, missbrukande fäder, eländiga bostadsförhållanden etc. Skyddsvärnet ägnade sig åt att stödja dessa personer, hjälpa dem att få arbete, övervaka att de kom till jobb och skötte sig, placerade dem i familj etc. Ibland med lyckat resultat, ibland utan minsta effekt.

Det egentliga arbetet med frigivna fångar kom inte igång förrän i mars 1915 då byrån fått lokal i Allmänna och Sahlgrenska sjukhuset dvs Sociala huset. Den vanligaste hjälpen man gav frigivna var att anvisa arbete, hjälp med mat och logi, skor och kläder, arbetsverktyg, arbetsmaterial och reshjälp till annan ort. Av 182 framställningar avslogs 31. Man hänvisade ibland hjälpsökande till sjukhus eller fattigvårdsinrättning för att få hjälp.

Redovisningen av insatser november 1914 – december 1915 är gemensam för Skyddsvärnet och Byrån för alkoholistvård eftersom man hade gemensam personal (två personer) och lokal (två rum). På byrån noterades 512 besök. Byråns tjänstemän gjorde 526 besök i hem och på arbetsplatser.

Skyddsvärnets skrivbyrå i Stockholm
Skyddsvärnet Stockholms arkiv

I protokoll från den 5 februari 1917 kan läsas att Sällskapet De Arbetslöses Vänner inbjudit Skyddsvärnet att utse tre personer att tillsammans med Sällskapet arbeta för att upprätta ett härbärge i en fastighet i Haga. Styrelsen utsåg tre personer till kommittén för samarbete men kunde inte på något sätt ekonomiskt stödja förslaget. Skyddsvärnet kunde dock tänka sig att hänvisa sina besökande klienter om platser fanns.

Föreningen Skyddsvärnet Göteborgs första verksamhetsberättelse

Skyddsvärnets verksamhet 6 november 1914 – 31 december 1915 inleds med följande text undertecknad av styrelsens arbetsutskott:

Föreningen, som bildades den 6 november 1914 har under tiden till 1915 års slut tagit befattning med tillbopa 280 personer; vilka varit att anse som klienter och har arbetat å följande grenar:

Förundersökningsverksamhet i fråga om personer; som kunnat blixa föremål för villkorlig straffdom, övervakning av villkorligt dömda och räddningsarbete bland nödställde, särskilt frigivne.

I sistnämnda hänseende har i slutet av 1915 vidtagits åtgärder för anordnande av en mindre skrivbyrå för att därigenom komma i tillfälle att bereda mera bildade frigivne arbete och utväg att åter blixa samhällsnyttiga.

Föreningens medlemsantal uppgick vid årsslutet till 143, därav 5 äro ständiga medlemmar.

Till föreningens medlemmar samt till arbetsgivare, frivilliga medhjälpare och andra, som genom sitt intresse och bistånd främjat föreningens verksamhet hembäres ett vördsamt tack.

För föreningens fortsatta verksamhet är föreningen väsentligen hänvisad till de enskildes offervillighet: och riktas härmed en varm vädjan till allmänheten att skänka föreningen sitt bistånd och ekonomiska stöd.

Man samarbetade med Arbetsförmedlingsanstalt, Fattigvårdsbyrå, Barnavårdsnämnd, Barnavårdsbyrå, Hälsovårdsnämnd, Hjälpförening och Fångvårdssällskap förutom med Skyddsvärnet i Stockholm och Malmö, Centrala hjälpbyrån och Fängelsehjälpen i Köpenhamn. *”I livlig förbindelse har byrån stått med fängelser och tvångsarbetsanstalter. Bland dessa, som till byrån hänvisat frigivna må nämnas: Centralfängelserna i Göteborg och Stockholm, Straffängelset i Linköping och Tvångsarbetsanstalterna i Karlskrona, Svartsjö och Landskrona.”* Föreståndare för Skyddsvärnet var diakon Richard G. Hamberg och assistent var diakon Hjalmar Johansson. Skyddsvärnet kallades för Byrån med telefon till Byrån och till föreståndarens och assistentens bostäder.

Ny organisation av skyddsarbetet

År 1925 fanns 34 föreningar som arbetade med skyddsarbete i 24 städer. Att det inte var lätt att få hjälp till verksamheten visas i följande brev från Olof Wingren i Oskarshamn till Skyddsvärnet i Stockholm:

”Med anledning av Edert cirkulärbrev av den 9 ds, vari ni talar om årsavgift, ber jag meddela att jag inte iklätt mig någon årsavgift därför att jag i fjol gav er 20 kronor och jag kommer icke ikläda mig någon årsavgift, ty jag är så efterhållen från alla håll att jag tröttnat på detta evärdliga tiggeri. Därjämte ber jag meddela att jag har så många fattiga omkring mig här; som jag måste

tillgodose och jag kan icke ikläda mig hur mycket som helst. Naturligtvis vill jag gärna bidra med en skärv också för Eder verksamhet, och har därför i Eder sända postgiroblankett inbetalat 10 kronor. Högaktningsfullt O.W.”

Skyddsvärnet Stockholm skulle fungera som en central riksorganisation när den bildades 1910 men hade på grund av bristande resurser inte kunnat ta på sig det arbetet. Samarbetet mellan föreningarna behövde främjas, liksom enhetlighet i arbetsformer och fördelning av arbetsuppgifter mellan de olika föreningarna. Men behövde också få kunskapsutbyte och överblick om den geografiskt rörliga delen av klientelet. De enskilda filialerna blev självständiga enheter med egna styrelser. År 1927 fanns åtta skyddsföreningar i landet och 2014 finns två aktiva kvar i Stockholm och Göteborg.

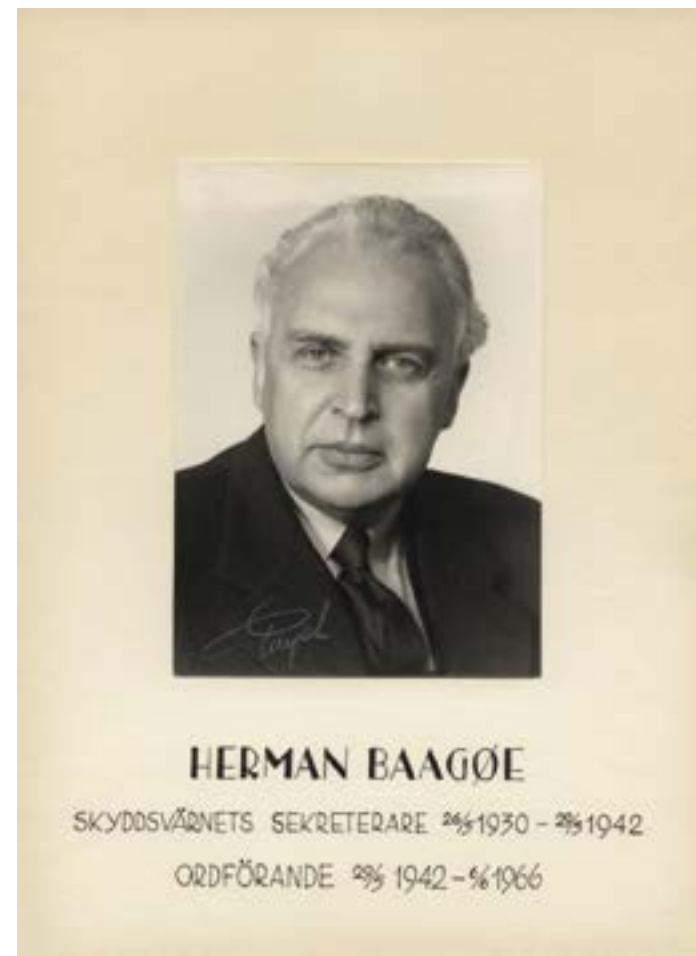
Svenska Skyddsförbundet bildades 1925 för att ta över samordningsfrågorna och fördela statsbidragen till de olika frivilliga skyddsföreningarna. Förbundet beslutade 1928 att upprätta ett centralregister med uppgifter om stödåtgärder till klienter inom skyddsområdets område. De anslutna föreningarna skulle en gång i veckan sända in uppgifter om vidtagna hjälpåtgärder. Anledningen var att man kommit på folk med att vandra från den ena skyddsföreningen till den andra för att söka stöd. Den främste initiativtagaren till förbundet och dess förste ordförande var fångvårdsstyrelsechefen Viktor Almqvist. Han var ordförande ända fram till 1940-talet. Förbundet lades ner år 2000.

Omslag till tidskriften "Skyddsvärnet"
Skyddsvärnet Stockholms arkiv.

Tidskriften Skyddsvärnet

Svenska Fångvårdssällskapet och Svenska Skyddsförbundet gav år 1912 ut första numret av tidskriften Skyddsvärnet. I det första numret deklarerade Skyddsvärnet Stockholms styrelseledamot Harald Salomon att skyddsarbetet inom Skyddsvärnet inte primärt var en kamp mot brottsligheten utan en kamp tillsammans med brottslingen. Han framhöll också att vi alla, som haft lyckan att få leva på livets solsida, bör delta i den kampen och att bildning och uppfostran förpliktigar. Brottslingen ses som en like, en medmänniska som behöver hjälp till självhjälp. Tidskriften gavs senare ut av Skyddsvärnet Stockholm. På 1950-talet kom tidskriften ut i fem-sex nummer per år. Tidskriften las ner år 1958.

Skyddsvärnet Göteborgs förste hedersordförande

F d borgmästaren och f d brottmålsdomaren Herman Baagøe blev sekreterare i Skyddsvärnets styrelse år 1930. Mellan åren 1942 och 1966 var han föreningens ordförande och ledde utvecklingen med studieverksamhet för socialarbetarna i Göteborg, överenskommelse med psykiatrikerna om rådgivning åt Skyddsvärnets klienter och inrättade ett inackorderingshem. I samband med föreningens 50-årsjubileum startades Skyddsvärnets hotellrörelse och läkarmottagningen i Sociala huset. Herman Baagøe beskrevs vid sin avgång som ett föredöme för Skyddsvärnets personal, en man som behållit sina ideal och konsekvent och målmedvetet arbetat för att efter hårda straff förbättra villkoren för de frigivna. Han valdes till Skyddsvärnets förste hedersordförande vid sin avgång 1966.

Kap 3

Skyddsvärnets verksamhet från 1960-talet och framåt

I DETTA KAPITEL BESKRIVS SKYDDSVÄRNETS arbete under olika epoker sedan 1960-talet där arbetet har präglats av en anpassning till rådande samhällsförändringar och ekonomiska förutsättningar. Som en röd tråd finns fokus på klienternas olika behov och respekt för människans lika värde.

1960-talet: Klientens behov i centrum

Skyddsvärnets arbete under 1960-talet kännetecknas av att man fångar upp klienternas olika behov och från detta utvecklar en bred verksamhet som innefattar samverkan med många instanser i samhället.

År 1965 skriver byråföreståndaren Gösta Detterborg i verksamhetsberättelsen:

”Skyddsvärnet har ett mycket givande samarbete med bostadsförmedlingen i Göteborg och det är många av klienterna som genom denna erhållit bostad.

Arbetslöshetsnämnden i Göteborg har visat stort intresse för att lösa problemet med skyddad verksamhet för det hårdast belastade kriminalvårdsklientelet och ett samarbete mellan nämnden och de kriminalvårdande myndigheterna skulle kanske kunna leda till frågans lösning i Göteborg“

... det är av största betydelse att det från kriminalvårdsstyrelsens sida tages något initiativ för att få myndigheterna att i större utsträckning än nu efterskänka och avskriva fordringar för barnuppfostringsbidrag, advokatarvoden och utestående böter

beträffande dem som avtjäna straff. Övervakarna ha ständigt problem att söka få ordnat dessa problem för sina klienter. Innan man lyckats härmed har det ofta hänt att klienten tröttnat och gett upp och menat på att det icke lönar sig att arbeta, när man inte får ut så mycket av sin lön, att man kan leva drägligt.

Att klienterna när de lämna anstalterna skola erhålla fullständig arbetsutrustning är självklart men frågan är om det är så lyckligt, att de själva få ta hand om den vid utgången, och för min del tycker jag, att det vore bättre, att utrustningen översändes till övervakaren för att av denne överlämnas till klienten. Om klienten får utrustningen i sin hand, är det risk för att han hunnit avyttra den, innan han kommit till bestämmelseorten.”

Även om synen på klienterna i beskrivningarna ovan visar på inlevelse och engagemang i deras problem betraktas ändå klienten som oansvarig och i behov av ”förmyndare”.

Inackorderingshemmet i Sociala huset beskrivs i verksamhetsberättelsen 1965, där 90 personer vistades detta år. Det fanns även ett korttidsboende på Hotell 44:an på Postgatan som upphörde under året på grund av att fastigheten skulle rivas. Innan det lades ner hann 465 personer bo där under tillsammans 1753 dygn. Efter nedläggningen fick Skyddsvärnet genom HSB hyra en större lägenhet i ett saneringsområde på Andra Långgatan. Den inreddes med plats för 9 gäster. Antalet lägenheter som Skyddsvärnet dessutom disponerade var 52.

I verksamhetsberättelsen från 1967 redovisas statistik över omfattning och genomströmning av klienter på de olika enheterna som utvecklats under Gösta Detterborgs ledarskap. Det finns även statistik med klientdata, anledningar till avhopp från verksamheten etc. Under det verksamhetsåret genomförde Skyddsvärnet 1236 personundersökningar och övervakade 838 personer. De flesta var villkorligt frigivna men det fanns också personer som kom från interneringsanstalt eller var försöksutskrivna från mentalsjukhus. På inackorderingshemmet i Sociala huset vistades under året 128 personer. Medelbeläggningen var 10,5 personer. De flesta som lämnade hemmet gjorde det på grund av att de fått ordnade bostads- och arbetsförhållanden. Cirka 20 procent lämnade på grund av misskötsamhet. På inackorderingshemmet Andra Långgatan vistades 26 personer. Skyddsvärnet disponerade 70 lägenheter i december 1966. Detterborg konstaterar *”att möjligheterna att bereda klienterna bostäder har den största betydelsen i resocialiseringsarbetet och säkerligen skulle än fler kunna räddas åter till sambället, om de kunde beredas lämplig bostad efter det de lämnat anstalterna. Verksamheten med lägenhetsuthyrningen är givetvis tidsödande och medför vissa ekonomiska förluster men arbetet och de ekonomiska förlusterna uppvägas av de vinster, som erhålles genom att många kan förhjälpas till ordnade förhållanden och därigenom kunna räddas till ett samhällsnyttigt liv.”*

Skyddsvärnets arbete präglades av en helhetssyn. Man insåg att komplexa problem kräver komplexa lösningar. Skyddsvärnet drevs inte av vinstintressen, inte ens för att återinvestera i egen verksamhet utan såg långsiktigt de vinster för samhället som kunde uppnås med en lyckad rehabilitering. Arbetsmetoden att erbjuda bostad och samtidigt erbjuda behandlingsinsatser som Skyddsvärnet gjorde kallas idag för ”Housing first”. Ett arbets-sätt som var självklart på 1960 och -70 talen då det var en rättighet att ha en bostad och inte en vårdfråga där man genom problemfritt beteende skulle göra sig förtjänt av en bostad.

Byråföreståndare Gösta Detterborg och socialvårdschef Ivan Ottosson
Skyddsvärnet Göteborgs arkiv.

Organisation i mitten av 1960-talet

Styrelsen bestod av 9 ledamöter och 4 suppleanter. En eller två av ledamöterna var utsedd av Kriminalvårdsstyrelsen. En av dem var Kriminalvårdsdirektören (regionchefen) i Göteborgs-regionen. Personalen utgjordes av tio anställda på Skyddsvärnet inklusive byråföreståndaren Gösta Detterborg, dessutom två på inackorderingshemmet och fyra på läkarmottagningen (två sjuksköterskor och två läkare på deltid).

Läkarmottagningen

Läkarmottagningen hade startats i oktober 1964 efter att avtal slutits med Kriminalvårdsstyrelsen. Skyddsvärnet förband sig att driva en socialpsykiatrisk läkarmottagning, som kostnadsfritt skulle ombesörja psykiatrisk konsultation och behandling av kriminalvårdsklientelet som vistades i Göteborg. Det gällde i första hand villkorligt frigivna och till internering dömda, som överlämnats till vård utom anstalt eller permitterats för att förbereda frigivning, och i andra hand efter remiss från skyddskonsulent personer som var dömda till skyddstillsyn och till ungdomsfängelse. Man skulle också ta emot personer som åtalats för brott men ännu inte dömts samt anhöriga, om det av läkare ansågs påkallat. Skyddsvärnets överläkare, Bo Carlsson, bestämde att läkarmottagningens öppettider skulle vara på kvällstid så att klienterna inte skulle behöva ta ledigt från sitt arbete. Uteblivna besök sågs inte som något problematiskt. Tiden kunde användas till samtal med andra klienter

som hade många problem. Bo Carlsson kunde även göra hembesök hos klienter och deltog i övervakningsnämnden när ett klientärende behövde förtydligas. Skyddsvärnets särpräglade klientel har ett stort stödbehov konstaterar Detterborg och ur samhällets synpunkt är det ytterst värdefullt att bygga ut verksamheten till en välorganiserad sjukvårdsenhet med överläkare, sköterska, kurator och psykolog.

I verksamhetsberättelsen 1966 skriver Gösta Detterborg *”De patienter, som nyttjar Skyddsvärnets läkarmottagning, har som regel så stora problemkomplex, att konsultationstiden enligt mitt förmenande i allmänhet blir otillfredsställande kort. Utöver de medicinska och psykiatriska besvären presenterar de för det mesta ekonomiska problem, bostadsproblem, samlevnadsproblem i hemmet eller på arbetsplatsen o.s.v., vilka dels måste diskuteras med klienten, dels i möjligaste mån lösas.*

Onekligen finns det i klientelet fall av patienter, som på ett föredömligt sätt har underkastat sig läkarvård under mycket lång tid och visar prov på osedvanlig samarbetsvilja, men som kanske på grund av svårigheter på arbetsmarknaden kommer i penningknipa. Det skulle i dessa fall vara synnerligen önskvärt, att det finns möjligheter att i en akut situation ekonomiskt hjälpa och stödja dessa individer, som alltså då har betydligt större nytta av ett handtag på det sociala planet än av en receptblankett, på vilket något lugnande medel har förskrivits.”

Doktor Bengt-Åke Nöjd, sekreterare Ingerbritt Axelsson och
doktor Bo Carlsson
Skyddsvärnet Göteborgs arkiv.

Psykologverksamhet

Försöksverksamhet med gruppterapi för villkorligt frigivna och internerade startade 1968 med två grupper om åtta i varje grupp och leddes av psykologer från Göteborgs Universitet (Barbro Lennéer Axelson och Ingela Thylefors). Om försöket slog väl ut skulle verksamheten utvidgas. Gösta Detterborg skriver 1968:

”Under året har bedrivits s.k. gruppterapi bland för vård utom anstalt överförda internerade och villkorligt frigivna. Terapins syfte har varit att försöka tillgodose tre olika målsättningar; – att åstadkomma en subjektivt upplevd lättnad för klienterna, att frambringa en ökad självkänneten hos dem och slutligen att åstadkomma en förändring i deras beteende. Den terapimetod som använts bygger på den amerikanske psykologen Carl Rogers klientcentrerade metodik. Säkerligen är indikationsområdet för terapeutisk behandling begränsat men i kombination med sociala hjälpåtgärder torde man med stor säkerhet kunna anta att vissa typer klienter kräver en dylik behandlingsform för att nå fram till en resocialisering”.

I denna beskrivning kan man ana en viss reservation inför denna verksamhet. Barbro Lennéer Axelson, som själv ledde verksamheten, reflekterar också kring gruppterapi och familjebehandling i följande beskrivning:

”Givetvis kan invändningar göras mot verksamheten av detta slag, främst då i form av argument som att personer, som skall anpassas till andra och lämpligare socialgrupper i samhället medvetet ”åras ihop” och att man på så sätt förbindrar eller fördröjer återanpassningsprocessen. Man bör dock tänka på att flertalet av våra klienter ändå träffas och kanske då under mindre konstruktiva former. Ed anstaltskamrater utgör ofta deras enda bekantskapskrets och det är ingen lätt sak att ta ifrån dem denna referensgrupp, om man inte samtidigt har ett alternativ att erbjuda. Som ett sådant kan man betrakta gruppterapi, där man i en krets där de känner sig accepterade försöker bygga upp nya normer, lojalitet, ansvarskänsla etc. med utnyttjande av gruppdynamik och gruppåverkan. För många av medlemmarna förefaller det ha varit mycket värdefullt att själva få agera som ”hjälpare” för sina kamrater och inte alltid behöva framstå som den som skall bli ombändertagen för vård utan att bli erkänd förmåga att själv kunna ge andra lösning på deras problem.

Som bekant, är det oftast inte bara klienten som är aktuell för kriminalvård som har problem. Vid närmare beskådande är det kanske faktorer inom familjekretsen som måste angripas i första hand innan framgång kan förväntas”.

Kriminalvården får ansvar för övervakning

Efter beslut av Riksdagen 1967 övertog den nybildade skyddskonsulentorganisationen inom Kriminalvården övervakning av villkorligt frigivna och för vård utom anstalt för internerade, en verksamhet som Skyddsvärnet ansvarat för sedan

1910. Kriminalvården tog över den personal på Skyddsvärnet som arbetat med övervakningen och verksamheten bedrevs i Skyddsvärnets lokaler i Sociala huset. Skyddsvärnets byråföreståndare blev skyddskonsulent och hade samtidigt uppdraget kvar som byråföreståndare. Han ansåg inte att övervakning av detta svåra klientel kunde lämnas helt åt ideella krafter. Klienterna återföll ofta och *”behövde stora insatser som var knutna till en och samma utbildade och för sin uppgift besjälade person”.*

Ett stort problem vid denna tid, som Detterborg tar upp i sin verksamhetsberättelse 1967 och anser måste förändras, är att den som frigivits från anstalt eller överförts till vård utom anstalt från interneringsanstalt inte kan bokföra sig på annan ort än den han är bokförd på vid intagning i anstalt. Detterborg påpekar att dessa personer ofta önskar sig och behöver omplanteras i annan miljö på en ny ort.

All verksamhet finansierades med bidrag från Kriminalvården, hyresbidrag från kommun, gåvor från donationsfonder, hjälpföreningar, banker och föreningar. Socialförvaltningen gav bidrag för startandet av gruppterapiverksamheten bland kriminalvårdsklientelet i Göteborg.

I avtalet med Kriminalvårdsstyrelsen som underlag för bidrag beskrevs att föreningens byrå skulle omfatta kansli med expedition, allmän frivårdsverksamhet, inackorderingshem, förhyrda bostäder och socialpsykiatrisk läkarmottagning.

1970-talet: Narkotikaproblemet växer

Även om bruket av narkotika har sociala och kulturella rötter som sträcker sig långt tillbaka i tiden så är det först i mitten av 1900-talet som frågan hamnar i centrum för den politiska och massmediala debatten och omformuleras från ett individuellt och medicinskt problem till ett offentligt, socialt och rättsligt problem.

Centralt för att narkotikan kom att uppfattas som ett allvarligt samhällsproblem är att användningen av narkotika spreds till andra grupper än de socialt välintegrerade grupper som uppmärksammats av sjukvården när de utvecklat ett beroende som en följd av medicinsk behandling. Under 50-talet och 60-talet spred sig amfetaminmissbruket till marginaliserade kriminella kretsar som införlivade användningen i subkulturen och parallellt gjordes en tydlig koppling mellan narkotikamissbruk och ungdom.

Att narkotikamissbruk definieras som ett betydande samhällsproblem manifesteras även inom strafflagstiftningen som utmärks av en allt mer skärpt syn på narkotikahandtering. År 1968 antas narkotikastrafflagen (1968:64) och därefter ändras lagen vid flera tillfällen i straffskärpande riktning. 1988 kriminaliserades även det egna bruket av narkotika.

Samma år som narkotikastrafflagen instiftas lägger Narkomanvårdskommittén (SOU 1969:52) fram ett 10-punktsprogram som lägger grunden till den svenska narkotikapolitiska modellen. Målet för politiken är ett narkotikafritt samhälle. Förslagen går ut på kraftigt förstärkta kontrollåtgärder, ökade

förebyggande insatser och en utbyggnad av vård- och behandlingsområdet där grundlinjen var frivillighet. Man betonade att en framgångsrik behandling förutsatte en lång behandlingsperiod. Verksamheten skulle organiseras i vårdkedjor och innefatta sociala, psykologiska och medicinska insatser utifrån missbrukets komplexa orsaker. Ledningen för verksamheten skulle vara ett gemensamt behandlingsteam med läkare, psykolog, socialarbetare och sjuksköterska. Personer med narkotikaproblem kom inte att omfattas av tvångsvård enligt sociallagstiftningen förrän vid införandet av LVM-lagstiftningen 1982.

Gösta Detterborg skriver i slutet av 1960-talet: *”Ett problem, som blivit allt mer accentuerat, är kriminalvårdsklienteletets ökade narkotikamissbruk. Klienternas narkotikamissbruk har medfört att alltfler är i sådant tillstånd, att de icke kunna sköta ordinarie arbeten och leva under normala förhållanden”.*

Statsbidrag för verksamheten

I betänkandet ”Frivård i storstad ” i slutet av 1970-talet föreslås att föreningens verksamhet skall övertas av staten. Verksamheten vid Skyddsvärnet i Göteborg beskrivs på följande sätt i betänkandet: *”För att säkerställa och stabilisera den verksamhet som nu bedrivs av föreningen Skyddsvärnet i Göteborg, och som utan tvekan är betydelsefull för frivården i regionen, erfordras avsevärda resurstillskott och en organisationsform som skapar förutsättningar för arbetsro och långsiktigt planering. Socialmedicinska kliniken och inackorderingshemmet Haga Kyrkogata bör ha*

samma resurser som motsvarande enheter vid Frivårdens behandlingscentral i Stockholm.” Justitieministern intog emellertid i budgetpropositionen den standpunkten att de verksamheter som Skyddsvärnet i Göteborg bedriver även i fortsättningen bör omhändertas av föreningen. Kriminalvårdsstyrelsen var angelägen om Skyddsvärnets verksamhet. Ett avtal mellan föreningen Skyddsvärnet i Göteborg och Kriminalvårdsstyrelsen rörande inackorderingshem fick regeringens godkännande. Avtalet rörde dels verksamheten vid föreningens inackorderingshem på Haga Kyrkogata 6 och i Sociala huset, dels verksamheten vid föreningens socialmedicinska klinik i Göteborg. På vardera hemmet fick högst 12 gäster tas emot samtidigt. Statsbidrag utgick till driften och personalkostnaderna. I avtalet lades fast hur många och vilka kategorier av personal som skulle anställas på varje ställe. Kriminalvårdsstyrelsen skulle godkänna anställning av föreståndarna, assistenter och psykolog.

Ny lokal på Haga Kyrkogata 6

Fram till år 1973 bedrevs all verksamhet i Sociala Huset, men detta år flyttade verksamheten till Haga Kyrkogata 6. Skyddskonsulentexpeditionen för äldre villkorligt frigivna flyttade med till Haga Kyrkogata. Generaldirektören för Kriminalvårdsstyrelsen Bo Martinsson invigde lokalerna.

Huset är från 1874. Det är ritat av arkitekten Adrian Crispin Peterson, känd för många kyrkobyggnader i Göteborg och Västsverige, och vackra hus längs Avenyn bland annat.

Skyddsvärnet Haga Kyrkogata 6
Foto Jan Kwarnmark.
Skyddsvärnet Göteborgs arkiv.

Huset på Haga Kyrkogata 6 ägs idag av det kommunala bolaget Göteborgs Lokaler. Det rymmer tre våningsplan samt källare om totalt drygt 1 600 m². Fastigheten ligger centralt i Vasastaden i en välbevarad byggnadshistorisk miljö som inte påverkades nämnvärt av den rivningsvåg som Göteborg drabbades av under 1960-talet.

Genom de nya lokalerna på Haga Kyrkogata beskriver doktor Bo Carlsson ett ännu tätare och bättre samarbete mellan läkarmottagningen, Skyddsvärnets övriga verksamhet och den öppna kriminalvården (skyddskonsultorganisationen). På Sociala huset hade läkarmottagningen varit inhyrt separat i lokaler på gården.

Barbro Lennéer Axelson arbetade år 1973 både som kurator och psykolog och gruppterapin utvecklades mot individualterapi och familjebehandling. Familjebehandlingen var förlagd till hemmen och oftast på kvällstid. Hon genomförde också testningar, i de flesta fall för pensionsutredningar. Barbro beskriver sitt arbete närmare i kapitel 4.

I början av 1970-talet hade föreningen skaffat en buss och en mängd utflykter tillsammans med boende på de olika hemmen genomfördes. Vid den tiden hade Göteborgs-Alliansen (GAIS, OIS och IFK Göteborg) givit de boende möjlighet att gratis få tillträde till alla fotbollsmatcher på Nya Ullevi. Teaterchefen på Folkteatern gav gratis biljetter till teaterns föreställningar. De inackorderade fick också besöka ishockeymatcherna på Scandinavium.

**1980- och 1990-talet:
Ny socialtjänstlag och marknadstänkande**

Ny socialtjänstlag och lag om tvångsvård

1982 infördes efter ett långvarigt utredningsförfarande och en intensiv socialpolitisk debatt, där också mer samhällskritiska röster kom till uttryck, en enhetlig socialtjänstlagstiftning. Socialtjänstlagen (SoL) ersatte i ett samlat grepp och utgjorde på många sätt ett brott mot de gamla lagarna Nykterhetsvårdslagen, Socialhjälpslagen och Barnavårdslagen. Den nya lagstiftningen uttrycker och konfirmerar en förändrad och mer demokratisk syn på sociala problem. I den inledande portalparagrafen fastslogs att lagen skall främja människors ekonomiska och sociala trygghet, jämlikhet i levnadsvillkor och aktiva deltagande i samhällslivet. Vidare uttrycktes honnörssord som respekt för människors självbestämmande och integritet som vägledande för det sociala arbetet. När det gäller missbruksvården skulle frivillighet hädanefter utgöra en grundprincip och vården planeras i samförstånd med den enskilde. Men möjligheten till tvångsvård utmönstrades inte helt ur lagstiftningen. Socialtjänstlagen kompletterades med Lagen om vård av missbrukare i särskilda fall (LVM) som möjliggjorde vård utan den enskilde personens eget samtycke om frivilliga insatser inte anses tillräckliga och om personen till följd av sitt missbruk a) utsätter sin hälsa för fara, b) löper en

uppenbar risk att förstöra sitt liv eller c) kan befaras allvarligt skada sig själv eller någon närstående. Såväl SoL och LVM har sedan reviderats i olika omgångar, men de grundläggande principer som lagarna bygger på ligger fast även idag.

Tillkomsten av LVM innebar ett avsteg från den ensidiga betoningen av samhällsskyddet som präglat den tidigare lagstiftningen allt sedan 1913 års alkoholistlag, men utgör samtidigt en fortsättning på den svenska traditionen av paternalistiskt tvång, dvs. ett tvång som är riktat mot en vuxen, beslutskapabel person med hänvisning till dennes bästa.

Parallellt med utvecklingen av samhällsvården i mer humanistisk och mindre moralistisk riktning skedde en annan förändring som fick stort inflytande på såväl Skyddsvärnets som på andra vård- och omsorgsverksamheters villkor och uppdrag, nämligen marknadstänkandet.

Marknadstänkande

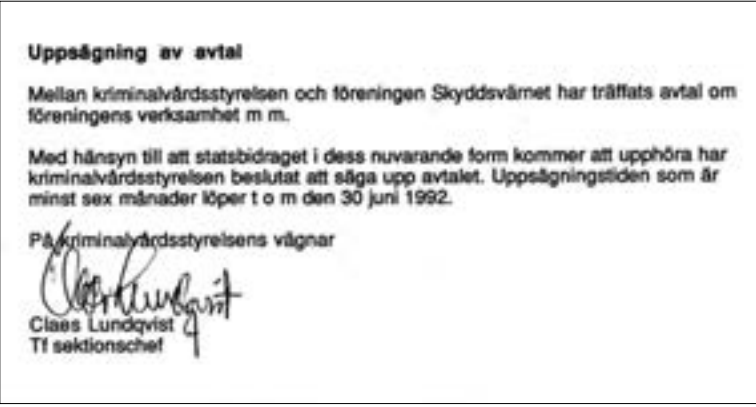
I slutet på 1980-talet började marknadstänkandet få fäste och på 1990-talet genomfördes det inom många offentliga verksamheter. Tjänster skulle köpas och säljas. Offentlig verksamhet skulle konkurrensutsättas av andra vårdgivare. Kommuner som ägde behandlingshem skulle införa köp- och säljsystem inom sin egen organisation. Statsbidrag skulle inte delas ut av Kriminalvården utan tjänster skulle köpas. De skulle upphandlas i konkurrens för viss tid och avtal kunde bara förlängas vid ett tillfälle. Den samverkan som rymdes inom Skyddsvärnets

organisation med styrelserepresentanter från Kriminalvården kunde inte fortsätta. Kriminalvården kunde inte vara en del i en säljande organisation samtidigt som den köpte tjänster av organisationen.

En annan faktor som starkt påverkade Skyddsvärnets vårdutbud var att Sverige vid inledningen av 1990-talet drabbades av en lågkonjunktur. Staten måste sanera sina finanser. Kommunerna måste skära i sina utgifter. Allt färre klienter beviljades institutionsplaceringar. I stället för att köpa tjänster skulle kommunerna lösa vårdfrågan inom redan befintlig verksamhet. En mängd behandlingsenheter tvingades lägga ner sin verksamhet eftersom kommunerna inte köpte tjänster. Svenska Narkomanvårdsförbundet (SNVF) genomförde en kartläggning mellan åren 1993 och 1995 och kunde konstatera att totalt 93 mindre eller större enheter (behandlingshem, familjevård eller öppenvård) hade lagts ner i Sverige på ett fåtal år. I slutet av 1990-talet tillsattes en narkotikakommission för att utvärdera effekten av detta. Den konstaterade att de omfattande nedskärningar av förebyggande och behandlande insatser som genomförts lett till en kraftig obalans i förhållande till kontrollområdet (polis, åklagare, domstolar och kriminalvård) som snarare fått ökade resurser. Det ansågs nödvändigt att öka förebyggande och behandlande insatser om man skulle kunna nå de narkotikapolitiska målen.

En annan faktor som påverkade Skyddsvärnet var stadsdelsreformen i Göteborgs stad som innebar att ekonomin decentraliserades . En stadsdel med liten budget skulle betala för en dyr institutionsvistelse och fick ofta ställa den utgiften mot andra utgifter som tillgodosåg behov för större grupper, exempelvis skolbarn, äldreomsorg eller bibliotekstjänster.

Skyddsvärnet skulle konkurrera på en marknad med allt mindre efterfrågan. Inte mindre efterfrågan från klienter men mindre efterfrågan från köpare. Kriminalvårdens klienter hade tidigare fått insatser som de var i behov av men som inte den offentliga vården kunde erbjuda, t ex socialmedicinska och psykosociala, via Kriminalvårdstyrelsens bidrag till den socialmedicinska mottagningen. Detta bidrag upphörde i juni 1992. Skyddsvärnet måste nu skapa säljbara tjänster. Ett av dem var det rattfylleriprojekt som påbörjades redan 1985 i samverkan med frivården.

Kriminalvårdens uppsägning av avtalet med Skyddsvärnet
Skyddsvärnet Stockholms arkiv

Rattfylleriprojektet

Rattfylleriprojektet startade 1985 genom byråföreståndare Staffan Hasselgren, som ett behandlingsprogram i samverkan mellan kriminalvårdens frivård och Skyddsvärnets läkarmottagning. Projektet tillkom som svar på ett behov att fylla en dom till skyddstillsyn med ett adekvat innehåll för rattfylleridömda. Ibland förekom behandlingsföreskrift vid sådana domar men frivården hade små möjligheter att påverka innehållet. På frivården utvecklades en önskan om metodutveckling och 1984 efterlyste läkarmottagningen förslag från frivården om lämplig inriktning av verksamheten för att kunna utnyttja resurserna på bästa sätt.

Målet för projektet var att minska återfall i trafiknykterhetsbrott. Det skulle ske genom behandling av alkoholproblemen och en bearbetning av inställningen till rattfylleribrottet. Förutom detta mål kom även andra överväganden att påverka behandlingsinnehållet:

- Tingsrätten skulle kunna acceptera programmet som ett trovärdigt alternativ till fängelse.
- Övervakningen för personer med alkoholproblemen med socialt ordnade förhållanden skulle få ett adekvat innehåll.
- Rattfylleribrottet skulle stå i fokus.
- Klienterna skulle behandlas lika och uppfylla samma krav.

Projektet utvecklades i början av 1990-talet till ett behandlingsprogram som kunde säljas. Det hade följande innehåll: All behandling var i form av öppenvård. Behandlingsteamet bestod av psykiater, sjuksköterska, psykolog och socionom, samtliga med vidareutbildning inom missbruksområdet.

Behandlingsmetoden vilade på psykodynamisk grund men innehöll kognitiva, beteendeterapeutiska och pedagogiska inslag. Behandlingen inleddes med en kartläggning av medicinska, sociala och psykologiska faktorer av betydelse för beroendet. Behandlingsinnehållet formulerades i ett förslag till föreskrift och detta kontraktliknande formulär skrevs under av klienten. Tillsammans med läkarintyg (utifrån två läkarsamtal före dom) och personutredning bildade det sedan underlag för tingsrättens påföljdsval. Om det fanns stödjande nätverk runt klienten inleddes kontakt med detta efter överenskommelse med klienten. Som ett stöd för behandlingen fanns möjlighet att använda biokemiska markörer (som t.ex. kan visa förbättrade leverfunktioner) som återkoppling till klienten. Vid behov kompletterades samtalsbehandlingen med någon form av medicinering, som antabus, Campral (som minskar suget efter alkohol) eller ångestdämpande medel. Behandlingen innebar:

- Ett grundprogram med 6 månaders behandlingstid, med gruppsamtal en gång/vecka i tre månader därefter var fjortonde dag. Blodprov togs varannan månad för att kontrollera leverfunktionen.
- Läkarkontakten var obligatorisk i början och slutet av behandlingen, men konsultation var möjlig under hela behandlingen.
- Om behandlingstiden behövde förlängas erbjöds ytterligare 6 månaders behandling.

Behandlingsprogrammet köptes av Kriminalvården i form av kontraktsvård. Avtal fanns också med Göteborgs stad. Grundprogrammet om 6 månader kostade 16.000 kronor/patient och förlängning 6 månader 10.000 kronor.

Utslusshem

Inackorderingshemmet på Haga Kyrkogata övergick till att bli ett behandlingshem år 1993. Ny personal rekryterades som behandlingsassistenter med viss utbildning i behandling.

Verksamheten beskrevs på följande sätt 1994: Målgrupperna är §34-placerade och kontraktsvårdsdömda missbrukare men också personer helt utan dokumenterade missbruksproblem. Behandlingsmetoden bygger på miljöterapi, där behandlingspersonalen fungerar som modell för klienterna genom bl.a. kontaktmannaskap. Vid behov erbjuds klienterna regelbundna

psykologsamtal, kontakt med personal från narkomanvårdsgrupperna, narkomanvårdsteamet på häktet, AA och NA. Under en introduktionsfas 2-4 veckor får klienten inte lämna huset utan personal. Efter introduktionen går klienterna till arbete eller studier och är borta på dagtid eller delar av dagen. Aktiviteter på vardagskvällarna är obligatoriska som fysisk träning, husmöte och gemensam storstädning. Efter introduktionstiden har klienten regelbunden permission från fredagsöndag om inte andra regler gäller efter krav från den placerande myndigheten. Droghkontroll sker genom urinprov och alkometertest. Huvudregeln var att droganvändning medförde utskrivning.

Personalen bestod av en föreståndare, husmor och sex behandlingsassistenter. År 1995 fick utslusshemmet ett tvåårigt ramavtal med Kriminalvården.

Kvinnohemmet

Kvinnohemmet startade 1996 med 5-6 platser för kvinnor med missbruksproblem och andra sociala problem. Kvinnorna placerades av socialtjänsten eller av Kriminalvården genom § 34 placeringar från kvinnoanstalter. Kvinnorna kunde också vara dömda till föreskrift om kontraktsvård. Målsättningen för Kvinnohemmet var att ge kvinnor hopp och stärka deras självförtroende och möjlighet att finna sin egen väg till ett fungerande socialt liv utan droger och kriminalitet.

Behandlingen byggde på en psykosocial miljöterapeutisk arbetsmetod med kvinnoperspektiv. Varje kvinna erbjöds en individuell behandlingsplan med en kontaktperson, socialt nätverksarbete, gruppsamtal med pedagogisk temaverksamhet, insikt och bearbetning av missbruk samt tillgång till vävstuga och övriga sociala aktiviteter

Man arbetade aktivt på att kvinnorna skulle etablera kontakt med sina barn. Barnen var välkomna att besöka sina mödrar under helgerna, även med övernattnig. I vissa fall erbjöd Skyddsvärnet också parsamtal och familjesamtal. Obligatoriska drogkontroller genom urinprov och alkometer genomfördes och genom närheten till läkarmottagningen och lägenhetsavdelningen kunde man erbjuda kvinnorna en hel vårdkedja.

Den nya kvinnoanstalten Sagsjön i Göteborgsregionen öppnade 1998 och Skyddsvärnet planerade att utveckla en tät samverkan med Sagsjön för att kvinnorna skulle kunna slussas ut via placering på behandlingshemmet. Sagsjöns nya verksamhet innehöll dock miljöterapeutiskt arbete, gruppsamtal, möjlighet till psykoterapi m.m. De dömda kvinnorna var inte intresserade av längre institutionsplaceringar efter fängelsevistelsen. Det fanns ingen efterfrågan på behandlingsplatser för kvinnor från Kriminalvården och äldre kvinnor med multiproblematik och många år i missbruk var ingen målgrupp som kommunen satsade resurser på. Kvinnohemmet fick läggas ner år 2000 i brist på efterfrågan.

Vävtugan

Vävtugan startade 1990 . Verksamheten erbjöd kvinnor möjlighet att pröva hantverk som vävning, sömnad, silversmide och keramik under professionell ledning och skulle också fungera som en trygg mötesplats för kvinnor med missbruksproblem, kriminalitet eller psykisk ohälsa. Kvinnorna fick hjälp att kartlägga sin arbetskapacitet och handledning i praktiskt arbete. Kvinnorna kunde också vid behov få träffa kurator eller psykolog vid Skyddsvärnet.

Socialtjänsten köpte tjänsten som rehabiliteringsplats för kvinnor och kommunen gav ett visst föreningsbidrag till verksamheten.

I samband med att kvinnoängelset Sagsjön öppnade 1998 i Göteborg planerades ett nära samarbete för att kvinnorna från anstalten skulle kunna få delta i Vävtugans verksamhet. Kriminalvården skulle köpa tjänsten. Anstalten utvecklade emellertid egen liknande verksamhet och hade en bred samverkan med många olika organisationer för att tillgodose de intagna kvinnornas behov.

Förslag fanns, då Kriminalvården inte köpte tjänsten, att Vävtugan skulle ombildas till ett kooperativ för arbetsinriktad rehabilitering. Samarbete och utbildning skulle organiseras med Högskolan för design och konsthantverk, Kvinnofolk-högskolan och Folkuniversitetet. Men förslaget kunde inte realiseras. Vävtugan fortsatte som en stark efterfrågad verksamhet. Den lades ner 2013 och drivs idag som socialt kooperativ.

Vävtugan
Foto Jan Kwarnmark Skyddsvärnet Göteborgs arkiv

Kap 4

Under takåsarna i Sociala Huset på 1970-talet

Av Barbro Lennéer Axelson

JAG BÖRJADE PÅ SKYDDSVÄRNETS socialmedicinska mottagning 1966-67 som ”psykonom.” En klient gav mig denna pricksäkra yrkesbeteckning eftersom jag i rollen som kurator började arbeta med problemlösning som var baserad på en kombination av psykolog- och socionomarbete, det vill säga psykosocialt arbete. Efter tre år inrättade Skyddsvärnet den första psykologtjänsten i svensk frivård. På Skyddsvärnet fanns och finns den unika möjligheten att pröva olika arbetsmodeller utan byråkrati. Gösta Detterborg, som tillhörde gamla stammens chefer, bestämde helt enkelt. Vad jag vet protesterade styrelsen aldrig.

Barbro Lennéer Axelson, författare,
universitetslektor i psykologi vid
Institutionen för socialt arbete och
leg. psykoterapeut

En förening ger fria händer

Håller man sig inte på rätt sida om lagen, kan man få både handfängsel och fotboja. Själv fick jag som anställd i en förening istället helt fria händer. Inga propåer från högre ort om mål och strategier för min yrkesroll. Inga uppmaningar om evidensbaserade metoder eller manualer. Men förhoppningar förstås om att klienterna skulle ha nytta av psykologsamtal och att de skulle begå färre brott. Helst inga alls. Uttrycket 0-tolerans var ännu inte uppfunnet.

Gösta Detterborg visste inte vad psykologer brukade göra. Knappast jag själv heller. Jag visste inte ens vad Skyddsvärnet var från början. Jag trodde det hade något med Hemvärnet att göra. I denna okunskap blev klienterna min fasta hållpunkt.

Psykosocialt behandlingsarbete

Jag tänkte att jag får väl höra med huvudpersonerna själva vad de vill samtala om - det borde vara en framkomlig väg. Jag hade utbildning i Rogers klientcentrerade psykoterapi så det föll sig naturligt. Hjälpökande bryr sej dock inte nämnvärt om vad olika metoder kallas. Samtal är kort och gott samtal. Det räcker. Samtal, detta vackra ord, att tala tillsammans.

Min kollega Ingela Thylefors, då psykolog på Lindome tillsynsanstalt, och jag var nyutbildade psykoterapeuter men blev snabbt varse att traditionell psykoterapi inte passade majoriteten klienter i kriminalvården. En handledare klagade på att jag inte talade tillräckligt med dem om deras barndom. Men vad

bryr man sig som den, när man saknar tak över huvudet? Min glädje var stor när jag upptäckte följande formulering hos den humanistiske psykologen Abraham Maslow:

”*Man kan inte ge Beethoven till en som behöver bröd.*” Så sant! Basbehoven måste komma först.

Psykosocialt behandlingsarbete innebär helt enkelt att samtidigt eller växelvis arbeta med klienternas både inre *psykiska* och yttre *sociala* verklighet. Detta sker inte bara i individuella samtal. Samtalsgrupper var en arbetsform som Ingela och jag initierade på Skyddsvärnet. Dessa finns beskrivna i vår första bok med samma namn. Principerna för vårt arbete generellt finns i boken Psykosocialt behandlingsarbete.

Sociala problem dominerade med arbetslöshet och stora ekonomiska bekymmer men som sagt även stora bostadsproblem. Detta är en trio som ofta uppträder tillsammans, tätt sammanlänkade. Bostadsfrågan tog Skyddsvärnet itu med tidigt genom både inackorderingshem och egna lägenheter.

En stor förändring vad gäller arbete då och nu *var* att det fanns en stor svart marknad med tillfälliga påhugg av olika slag. Man köade vid Stigbergsliden, där man hämtades upp av olika arbetsgivare, bl. a av Pann-Olle. Lönen betalades *ut* varje dag. Detta passade många impulsdrivna klienter. Försvann pengarna till sprit, så var det dessutom egna ihopförtjänade pengar. Detta faktum hade stor betydelse för självförtroendet jämfört med att tvingas leva på socialbidrag. Svartjobb är långt ifrån bra. Dessutom olagligt. Men motsatsen, en formaliserad

arbetsmarknad med höga trösklar för att komma in, bl a höga krav på utbildning, har försvårat än mer för många i de grupper som Skyddsvärnet är till för. Arbete för alla, också för de lågutbildade och de som tidigt hamnat på livets skuggsida är den viktigaste frågan för framtiden. Freud hade helt rätt när han hävdade att det är kärlek och arbete som utgör baserna för livet, som ger livet mening och som i sin tur också skapar psykisk hälsa.

Självförtroende

Klienternas psykiska problem var av allehanda slag; drogmissbruk, ångest, relationsproblem, sexuell problematik, ibland impotens på grund av just droger. Majoriteten hade dålig självkänsla, väl dold bakom överdriven självhävdelse. Att gå genom livet utan att vara vän med sig själv är en tragedi. Stefi Pedersen, psykoanalytiker, var min handledare under flera år. Hon använde uttrycket köldskador för de följder som bristande anknytning, kärlek och värme och upprepade separationer under barndomen ger.

Det bristande självförtroendet innebar att även om man lyckades få ett arbete vågade man kanske inte gå dit. Vid minsta kritik blev många helt tillintetgjorda. Man upplevde också att arbetskamrater talade bakom ryggen om deras förflutna. Liknande omständigheter, samspelsproblem och skamkänslor gjorde att de inte så sällan slutade jobbet.

Självförtroende utgör den brygga som binder ihop vår psykologiska och sociala identitet och tillvaro. Även om både arbetstillfällen och partners står på kö så hjälper det inte, om man inte vågar ge sig in i projektet ifråga eller inte kan hantera de olika slags konflikter som utan tvivel uppstår. För att just våga kommer tyvärr alltför ofta droger in i bilden som konstlad hjälp. Värde, dvs. att uppleva sig som värdefull och våga är nycklar till självkänsla och självförtroende. Att bidra till en sådan utveckling hos klienterna är därför en viktig ingrediens i psykosocialt behandlingsarbete. Detta kan inte åstadkommas utan personal med förmåga att etablera goda och inte minst kontinuerliga relationer.

Våld

I mitt arbete tog jag också utgångspunkt i vilka brott som är mest allvarliga. Jag prioriterade därför våldsproblematik, män som misshandlat sina kvinnor och de som dömts för våldtäkt. I samband med egendomsbrott så får de drabbade ändå viss kompensation genom försäkringssystemet men våld och dess förödande både akuta och långsiktiga effekter för kvinnor och barn är en helt annan sak. Där hjälper inga pengar mot varken yttre eller inre skador. Varje man som kan förändras räddar nya kvinnor från destruktivitet.

Någon gång på 1970-talet lärde jag känna Birgitta Göransson och Lisa Kwarnmark. De arbetade då på Rättspsykiatriska kli-

niken, företrädesvis med personer som utövat grovt våld. Vi påbörjade ett fruktbart kunskapssamarbete i dessa frågor som efterhand också fick allt större utrymme också i samhällsdebatten. Lisa efterträdde sedan mig på Skyddsvärnet. Senare började hon på Skogome fängelse med ett mer utvecklat psykoterapeutiskt arbete med våldsproblematik. Birgitta arbetade under flera år med metodutveckling för narkotikamissbrukare på Häktet för att med åren sluta som kriminalvårdsdirektör för Västra Sverige. Själv var jag med och initierade Kriscentrum för Män på 80-talet, en verksamhet som fortfarande arbetar bland annat med män som misshandlat men inte polisanmälts. Göteborg blev således ett slags utvecklingscentrum för psykosocialt arbete kopplat till våldsfrågor. Här startades också landets första professionella kvinnojour.

Kunskap – om psykopedagogiska insatser

Psykopedagogik benämner man numera de insatser som har med kunskapsutveckling inklusive träning att göra för att bistå personer med psykosociala problem.

Kunskapsbrister är en vanlig orsak till dåligt självförtroende. Skamkänslor, som är förödande för självkänslan, följer i släptåg. Ofta benämnde klienterna sig själva som att de var ”dumma i huvudet” i jämförelse med andra, trots ibland uppenbar välbegåvning när de genomgick psykologiska test. De hade inte minst fått höra så mycket negativt om sig själva. ”Andras bild av mig blir min egen självbild” är en klassisk socialpsykologisk

utsaga. Dåligt självförtroende leder i sin i sin tur till pessimism och misstro inför att man kan förändras.

Det bristande självförtroendet gällde allt från basala läs- och skrivsvårigheter. Skolk från skolan och bristande föräldrastöd hade inte förbättrat deras kunskaper.

Ja, de behövde påfyllnad om det mesta. En del behövde rent konkret träna att åka spårvagn. Hur ska man kunna ha ett arbete utan den förmågan? Man måste kunna ta sej till jobbet.

Kunskap om samspel i par- och familjerelationer, konflikt hantering och sexualitet var eftertraktat, eftersom det ideligen tog slut med flickvänner.

Tillsammans med praktikanter från Socialhögskolan hade vi ibland dansträning. Ingen klient kunde dansa. De hade blivit hängande vid korvkiosken och ölflaskorna tidigt när jämnåriga var ute och roade sej.

Delaktighet

Klienters delaktighet och så kallad brukarmedverkan i olika former är honnörsord inom dagens sociala arbete. Denna benämning fanns inte på 60-70-talen men delaktighet fanns i praktiken. I dag har jag känslan av att det för ofta kan vara tvärtom. Vackra ord i teori och böcker men sämre efterlevnad i praktiken. Jag har också känslan av att närheten mellan klienter och personal generellt var starkare än i dagsläget, kanske beroende på större personalkontinuitet? Man lärde då känna varandra bättre helt enkelt.

Men kriminalvårdens frivård har tack och lov än i dag betydligt större personalstabilitet jämfört med de flesta andra sociala verksamheter. Förmodligen är det mitt i allt ett fängslande arbete.

Ett annat skäl till att klienterna blev delaktiga berodde på mina egna kunskapsbrister. Jag var helt enkelt tvungen att fråga dem själva till råds om problemlösning för det ena och det andra. De såg min villrådighet. ”Jag har massa gamla kopior hemma till Kronofogden. Jag tar med dom så ser vi hur man brukar skriva” var en sådan typisk kommentar. Många år senare kunde jag då och då få glada tillrop ute på stan – och på systembolaget ; ”Kom ihåg att det var vi som lärde upp dej”. Sant, och jag är mycket tacksam för detta.

Vissa klienter deltog också i undervisningen på Socialhögskolan för att berätta om sitt liv. Det var uppskattat av studenterna. Andra fann en delaktighet i KRUM, som initierade sin viktiga reformrörelse på 70-talet.

Anhöriga - delaktiga eller inte?

Det fanns även en annan form av delaktighet, nämligen att anhöriga blev involverade i Skyddsvärnets behandlingsarbete. Virginia Satir och Salvador Minuchin var ett par familjeterapeuter som kom till Sverige och höll kurser. Då fanns också Skyddsvärnet med på ett hörn. De flesta familjesamtal hade jag i form av hembesök. Där kände de sej mer avslappnade vid köksbordet, inte minst barnen. För första gången blev dock en

av Skyddsvärnets arbetsmetoder, familjesamtal, ifrågasatt av Kriminalvårdsstyrelsen. Det var klienten som var dömd och därmed skulle gå i samtal. Vi hade ingen rätt att också dra in anhöriga i rehabiliteringsarbete. De hade inte gjort sig skyldiga till något brott. På sitt sätt ett förståeligt juridiskt argument men inte av godo för familjen. Då hände något märkligt. Dåvarande justitieminister Lennart Geijer råkade i samma veva komma på studiebesök till frivården i Göteborg, däribland till Skyddsvärnet. Han förstod ovanstående dilemma och sanktionerade informellt vår familjebehandling. ”Stämmer inte lagar och föreskrifter med verkligheten, så är det dessa som ska ändras.” Värmande ord liksom det han också sade: ”Det ingår som engagerad yrkesperson att någon gång bli anmäld *trots att* man agerat för klientens bästa”. På något sätt - jag minns inte hur - så rann kritiken mot familjesamtal ut i sanden.

Samverkan och samarbete

Det sker ingen utveckling av varken verksamheter eller av yrkesroller utan både samarbete och positiva förebilder.

Förutom ett mycket tätt och gott *internt* samarbete inom det socialmedicinska teamet skedde den mesta samverkan förstås med både socionomerna inom frivården och med lekman-naövervakare till våra gemensamma klienter.

Men det fanns också en god samverkan med Kronofogden och med arbetsledarna inom AMS, arbete inom skog och parker. Jag handledde grupper av arbetsledare för att öka deras

kunskaper, inte minst ifråga om bemötande, om våra klienter. Det var arbetsledarnas eget initiativ. Jag insåg att det var ju de som hade den dagliga kontakten, inte jag. Deras påverkan hade *därför* mycket större betydelse. En del arbetsledare åkte till och med och hämtade klienter på morgonen för att de skulle komma iväg till jobbet.

Är det något vi alla behöver när våra problem är stora, när varje steg är tungt och det känns som att vandra i sirap, så är det följeslagare i vardagen som i sin tur ofta också blir förebilder. Hjälpssamhet är alltför svårt att få till i dagens samhälle. Inget internet i världen kan ge just denna praktiska hjälp. Författaren Bengt Anderberg hävdade för övrigt att den enda etik som behövs mellan människor är hjälpssamhet. Det rådet gäller socialarbetare i synnerhet, vill jag påstå.

En grupp saknar jag särskilt i dagens psykosociala arbete, nämligen hemma-hos-terapeuterna. Den ibland dagliga kontakt som de hade med familjer med tung psykosocial problematik, ofta i samverkan med Socialförvaltningen, utträttade i vissa fall underverk. De trädde in som konkreta förebilder för både problemlösning och praktisk hjälp, i en slags mormors- eller farmorsroll. Kan Skyddsvärnet av idag skapa något liknande på detta område? Det finns många socialarbetare som är färska pensionärer som kanske kan tas tillvara i ideellt arbete?

Att utgå från klienternas egna behov, grunden i humanistisk psykologi, kommer alltid att vara den självklara och viktigaste etiken inom vård och omsorg. Likaså att varje människa är

unik. Nutidens populära manualer kan aldrig ersätta kombinationen av kreativitet och tålamod som ofta behövs i problemlösning med komplex psykosocial problematik. Manualer fyller sin funktion för oerfarna och nyexaminerade liksom för viss typ av forskning.

Utmaningen för alla engagerade medarbetare, direktor och den nya styrelsen är att det framtida Skyddsvärnet förblir och förnyas som en social modellverksamhet som kännetecknas av den fria tanken och av fria händer att satsa på det som just dagens och framtidens klienter behöver. I en tid och i ett samhälle som är hårdare än någonsin. I synnerhet för de redan köldskadade.

Lycka till!

Kapitel 5

Röster från klienter och trotjänare

I VÅR JUBILEUMSBOK är det självklart att också ha med ett brukarperspektiv. Vi har därför låtit klienterna komma till tals genom att låta några av dem, som tagit del av olika insatser, berätta om sina erfarenheter och upplevelser av Skyddsvärnet. I kapitlet har vi också intervjuat några trotjänare från olika årtionden.

Röster från klienter

”Kalle” 25 år berättar

Min bakgrund är att jag växte upp i en dysfunktionell familj där min pappa söp och det förekom en del våld men inte så

mycket. Jag strulade i skolan och var rebellisk, kom med i gäng och stal redan på mellanstadiet. Mitt första rån gjorde jag när jag var 15 år. Det blev många, och jag drogade också. I samband med att jag var på behandlingshem för ungdomar fick jag träffa Birgitta Dahl, Skyddsvärnets psykolog. Det var mycket bra samtal och jag hade bestämt mig att försöka ändra mitt liv. Men jag klarade inte av att bryta med kompisar och levde ett dubbelliv med brott och droger samtidigt som jag hade en annan fasad. Brottsligheten blev allt grövre och till slut riskerade jag ett långt fängelsestraff.

Men jag fick en ny chans genom kontraktsvård. Då bestämde jag mig på allvar att sluta med brott. Jag kom till ett behandlingshem där jag jobbade hårt för att komma ifrån missbruk

och min kriminella livsstil. Jag fortsatte på ett utslusshem och i samband med det bad jag att få ha samtal med Birgitta igen. Jag har träffat henne under ett år en gång varje vecka. Jag har nu varit drogfri och inte gjort något brottsligt de senaste tre åren. Jag går en utbildning och jobbar samtidigt.

Hos Birgitta har jag lärt mig att möta mig själv, att ta upp sådant som jag inte vågat förut. Samtalen har varit jätteviktiga. Jag har bearbetat saker som hänt mig i barndomen, svåra upplevelser och även min kriminalitet, dumma saker jag gjort. Saker som jag ångrar, känner skam inför. Jag har lärt mig hantera motgångar och ta andra beslut. När jag kommer in i tuffa perioder har jag fått vägledning att se situationen från andra håll. Samtalen har hjälpt mig se den röda tråden i mitt liv, och lärt mig ifrågasätta saker och det har gjort mig till en friare människa.

”Eva” 40 år berättar

Jag kom till Skyddsvärnet genom s.k. vårdvistelse i slutet av mitt straff från anstalten Hinseberg. Genom Skyddsvärnet blev jag erbjuden ett bra boende i andra hand i Göteborg. Jag deltog också i Vävstugans verksamhet. När jag varit där ett tag fick jag tips om att ta kontakt med Skyddsvärnets psykolog och genom henne fick jag göra en ny ADHD-utredning. Jag visste att jag hade de symtom som kallas ADHD eftersom jag tidigare gjort en screening på kvinnofängelset. Men den utredningen kunde inte räknas eftersom den var gjord i sluten vård.

Från första stund har jag blivit bra bemött på Skyddsvärnet. Jag har känt mig obesvärad och bekväm. Det är första gången jag har upplevt en sådan rak gemenskap med all den personal som jag mött. Jag blev bemött med respekt och kände mig som en av dem. Genom det här bemötandet har jag känt och känner fortfarande ett värde. Min åsikt och mina känslor sopas inte under mattan. Med värme, omtanke och glädje tänker jag på Skyddsvärnet.

”Erik” 50 år berättar

Jag började röka hasch, sniffa lim och dricka alkohol när jag var 12 år. Jag växte upp i ett s.k. barnrikehus där man placerade socialt utsatta familjer. Min pappa söp och jag hade liten kontakt med honom när jag växte upp. Hemifrån hade jag fått med mig att pengar var lösningen på alla problem, så jag började sälja hasch när jag 13-14 år. Jag började använda LSD och andra hallucinogena droger i 15 års ålder. Narkotikamissbruk var ovanligt på den tiden så när jag greps fick jag genomgå en psykundersökning och placerades på ungdomsvårdsskola. Jag fortsatte sälja hasch och åkte fast igen. Det ledde till fängelse 6 månader och jag placerades på en öppen anstalt. Där var personalen mycket snälla och samtidigt godtrogna. Vi lurade dem och lyckades fortsätta röka hasch.

Mitt missbruk utvecklades för varje institution jag vistades på. Fler fängelsevistelser ledde till ett utvecklat amfetaminmissbruk, större kriminellt kontaktnät och försäljning även av

amfetamin. Jag intalade mig att det alltid var pengarna som drev mig, men jag använde stora mängder amfetamin och fick så småningom psykotiska symtom med hallucinationer. Genom att sälja stora mängder hasch och amfetamin fick jag ett kontaktnät, en position och respekt bland missbrukare över hela stan. Jag tjänade mycket pengar men åkte fast flera gånger och fick längre och längre fängelsestraff. Jag blev placerad på en kåk med hög säkerhet men där tog läraren in knark åt oss så vi knarkade oss igenom straffet. Läraren åkte fast till slut och mitt kontaktnät hade utvecklats ytterligare.

Jag fick ett barn och ville sluta knarka. Ett krig startade inom mig. Jag försökte, jag intalade mig själv och jag lovade, men jag återföll alltid direkt efter frigivning. De som startade min förändring var personer som jag mötte på häktet, uppsökaren Maria Engström och sjuksköterskan Ola Hallgren, som arbetade på Kriminalvårdens narkomanvårdsteam. Efter varje misslyckande fångade de upp mig med sina goda relationer, där de gav hopp, planterade känslor och stimulerade mitt intellekt. Vid ett tillfälle fick jag tre månaders fängelse kombinerat med 1 års samtal med Ola. Efter flera misslyckade försök att sluta sökte jag till Österåker för att avtjäna straffet på en behandlingsanstalt. Där styrde jag och ställde med min dominans och negativa ledarstil. En enhetschef ”plockade ner” mig och efter ett långt samtal, där han satte gränser och visade att han såg andra sidor hos mig, förändrade jag mitt beteende.

Jag hade inte varit drogfri ute i samhället sedan jag var tonåring, men fick särskilda permissioner för att träna mig. Jag fick utsluss via § 34 och fick plats på Skyddsvärnet samtidigt som jag studerade. Jag hade lätt för mig. Läste in gymnasiet och fortsatte en yrkesutbildning på högskolan efter att ha klarat högskoleprovet.

Jag var helt förvirrad och vilsen utan droger i kroppen. På Skyddsvärnets utslusshem fick jag det stöd jag behövde när det gällde att klara livet utanför en institution. Varje dag rusade jag hem från skolan till Skyddsvärnet och ställde frågor: ”Detta har hänt, vad ska jag göra nu?”, ”Han sa så, vad ska jag svara?”. Det fanns många bland personalen man kunde ha goda och vägledande samtal med. Kerstin Karlsson var en av dem som stöttade mig mycket. Jag fick också möjlighet att gå till Skyddsvärnets psykolog, två gånger i veckan. Jag gick med motvilligt på samtalen med Birgitta. Jag ansåg mig inte sjuk i huvudet och behövde ingen psykolog. Men jag blev imponerad av hennes förmåga att dra slutsatser av mitt snack. Det klack till i mig ibland.

När jag lämnade Skyddsvärnet och flyttade ut till ensamhet återföll jag igen. Straff, avbrutna studier, större självförakt, rädsla och - som jag så småningom kom till insikt om - en stor sorg. Denna sorg kom jag inte ifatt förrän under min sista behandlingsperiod på ett behandlingshem, som jag fick efter ett långt straff via en utsluss från en anstalt med 12-stegs behandling.

Skyddsvärnets utslusshem och personal hjälpte mig att klara krav i vardagen och möten med vanliga människor. Deras positiva bemötande, vägledning och handledning gav mig trygghet och en viss självkänsla när jag erövrade ny kompetens. Birgitta öppnade mig och gjorde mig intresserad av psykologi. Att gå till henne blev så småningom höjdpunkten på veckan. Hon betydde oerhört mycket. Jag kunde möta någon som såg mig och kunde möta mig med intellektuella djupa insikter. Jag har frågat henne varför hon aldrig talade med mig om det mörka djupa hålet, min sorg. Hon svarade att visst såg hon den och försökte få upp den under våra möten. Men jag förnekade den då. Den sista behandlingen grät jag mig igenom. Det fanns hur mycket tårar som helst. Jag fortsatte efter behandlingshemmet i öppenvård med mer sorg. Nu är jag frisk och har varit drogfri i sju år. Har avslutat min yrkesutbildning och jobbar sedan fem år tillbaka. Jag har återfått kontakten med min son och har goda relationer till min ex.

”Kurt” 61 år berättar

Skyddsvärnet fyller 100 år, men i likhet med de flesta andra Göteborgare hade jag ingen aning om dess existens före 2003 då jag mycket motvilligt blev ”kund” där.

Jag är en vanlig svensk man, född 1953, som hade levt ett ordinarie Svenssonliv ända fram till millennieskiftet då hela min tillvaro rännade. Efter en uppsplitande skilsmässa och flera års

arbetslöshet fick jag av psykiatriker diagnosen Aspergers syndrom, vilket Arbetsförmedlingen utnyttjade för att tvinga mig att acceptera förtidspension. Kort tid därefter avled min mor, efter många års kamp mot cancer och året därpå dog min far.

Av mitt enda syskon fick jag ingen hjälp, varken praktiskt eller känslomässigt stöd. Istället försökte hon utnyttja min godtrogenhet till att justera arvsfördelningen från 50-50 till 60-40 eller 70-30 i hennes favör. Detta innebar att jag blev tvungen att anlita en dyr advokat för att hävda min rätt, vilket ledde till att min syster hämnades genom att vägra skriva under bouppteckningen, stjäla pantbreven på våra föräldrars hus m.m.

Samtidigt brottades jag med andra oväntade problem: Begravningsentreprenören som hade i uppdrag att begrava mor började med att gräva upp fel grav, men vägrade erkänna att han hade gjort fel och bar sig dessutom väldigt illa åt. När jag precis hade hämtat mina föräldrars bil från en dyr service, blev jag påkörd bakifrån av chefen för ett av Sveriges största företag som mycket motvilligt erkände att det faktiskt var hans fel. Fastighetsmäklaren som skulle sälja föräldrarnas hus visade sig vara en halvkriminell skojare som körde sitt eget race utan att diskutera med mig.

Så hade jag flyttat ihop med en ny kvinna som precis hade startat eget företag med allt vad det innebär av arbete från tidig morgon till sen kväll för en mycket mager ekonomisk belöning. Mitt i allt detta skulle jag ensam ta hand om mina

föräldrars kvarlåtenskap. Eftersom de dels hade bott i samma hus i över trettio år och dels var “ekorrar” som ogärna slängde något, kanske ni kan föreställa er min situation i början av 2003?

Hur löste jag då alla dessa problem? Som så många andra: med öl, vin och sprit!

Så en kväll när jag och min sambo hade grälat i flera timmar rann sinnet över och jag gick lös på henne med knytnävarna! Sedan när jag väl hade avreagerat mig gick jag och la mig; full och trött. Min sambo däremot tog en taxi till närmsta kvinnojour som omedelbart gjorde polisanmälan.

För att göra en lång historia kort: Efter förhör hos en mycket vänlig äldre polisman, blev jag kallad till den avdelning inom Kriminalvården som heter Frivården. Kvinnan som arbetade där hade full förståelse för alla mina problem, men ansåg att det viktigaste var att hejda min alkoholkonsumtion, som vid den här tiden hade blivit ohållbart stor. Det var också där jag hörde namnet Skyddsvärnet nämnas för första gången.

På dagen ett år efter misshandeln stod jag till svars inför tingsrätten. Eftersom jag erkände allt utan förbehåll och accepterade en behandlingsplan för alkoholism, kunde åklagaren gå med på att jag slapp fängelse. Domen blev istället två års villkorligt, ett års kontraktsvård på Skyddsvärnet och 12.000 kronor i skadestånd. Några månader senare drog Länsstyrelsen in mitt körkort med hänvisning till alkoholproblematiken, vilket jag personligen betraktade som det hårdaste straffet.

Den 26 maj 2004 letade jag mig så fram till porten på Haga Kyrkogata 6 för första gången. Jag vet inte riktigt vad jag hade väntat mig, men blev iallafall väldigt vänligt bemött och mottagen, och så minns jag att blev lite förvånad över att samtliga som arbetade på Skyddsvärnet var kvinnor. Efter välkomsthälsningen följde allmän information om vad som skulle ske under det kommande året och framförallt vad som förväntades av mig. Gruppterapi ansågs vara en värdefull del av vården, men med hänvisning till min Aspergers-diagnos bad jag att få slippa den delen, vilket godkändes utan diskussion. När jag fått villkoren genomgångna och förklarade för mig, skrev jag under kontraktet och blev visad in till en psykolog.

Än idag har jag dåligt samvete för att jag i början var så ovänlig och otrevlig mot denna psykolog, men jag ville ju inte alls vara där. Jag var bara arg! Arg på hela världen, men mest på mig själv och orsaken till att jag hade hamnat på Skyddsvärnet. Men till min förvåning och glädje visade det sig att «min» psykolog var ett fullblodsproffs som med gedigen utbildning och erfarenhet visste hur man skulle hantera idioter som mig. Långsamt tinade jag upp och efter ett halvår började jag t o m se fram mot onsdagens terapitimme som veckans höjdpunkt. När kontraktsåret var slut insåg jag hur värdefull terapin hade blivit för mig, att jag inte ville sluta utan bad om att få fortsätta på egen bekostnad.

Efter kontraktstiden kvarstod dock problemet med körkortet. Det kan vara svårt att förstå, men för en man i femtiota-

listgenerationen som jag, är körkortet inte bara ett förarbevis, utan även ett godkännandeintyg på att man är en fullvärdig medborgare. Men med regelbundna blodprov på Sahlgrenska provcentral, kompletterat med uppföljande samtal med Skyddsvärnets läkare, kunde jag till slut i februari 2008 kvittera ut mitt körkort. Att det tog såpass lång tid, berodde enbart på att mina alkoholproblem visade sig vara allvarligare än vad någon, inte minst jag själv, kunde föreställa sig.

Därmed upphörde alla mina förbindelser med Skyddsvärnet. Jag hade gärna fortsatt, men fick böja mig för argumentet att behovet av hjälp är ousinligt och det står - bildligt talat - en lång kö av människor på Haga Kyrkogata som väntar på hjälp. Dessutom övertygades jag om att vara kapabel att klara mig själv, utan Skyddsvärnets stöd. Vilket lyckligtvis visade sig vara sant!

Ären hos Skyddsvärnet gav mig både bättre självförtroende och självkänsla, vilket i sin tur gav mig bättre självkänedom och insikt i var jag har mina svaga och starka sidor. Med det i bagaget vågade jag mig på att söka arbete igen och - kors i taket! - efter tio år som förtidspensionär har jag idag en fast anställning som vaktmästare på ett konsultföretag i centrala Göteborg.

Allt det jag har idag; arbete, god ekonomi, bra bostad och en välordnad tillvaro; ja, till och med min ”sociala kompetens”; har jag till ofantligt stor del Skyddsvärnet att tacka för! Föralldel; mycket har jag gjort själv, men jag tror ni förstår vad

jag menar... Helnykterist är jag dock inte, men konsumtionen inskränker sig numera till ett par öl tillsammans med goda vänner när vi tittar på ishockey eller fotboll.

Skyddsvärnet med tre ord? Ödmjukhet! Professionalism! Människokärlek!

Samtal med några trotjänare

Siv och Ingerbritt, 43 och 42 år i tjänst

Siv Gustavsson började arbeta 1950 som skrivbiträde. När hon slutade 1993 hade hon 43 år i tjänst. Ingerbritt Axelsson började 1956 som skrivbiträde och arbetade på Skyddsvärnet i 42 år.

Ingerbritt
Foto Jan Kwarnmark.
Skyddsvärnet Göteborgs arkiv

Siv

Siv och Ingerbritt berättar om Skyddsvärnets organisation under 1950- och 60-talen. Borgmästare Herman Baagøe var ordförande i styrelsen under 1950-talet. Gösta Detterborg var föreståndare och skyddskonsulent för äldre villkorligt frigivna. Finansieringen av verksamheten bestod till i början av bidrag från olika föreningar men kom så småningom till största delen från Kriminalvården. Ingerbritt berättar att hon ibland fick skriva ”tiggarbrev” efter Herman Baagøes diktamen.

Siv berättar att man delade ut matkuponger i början. Senare under en period började man med den s.k. dra-åt-helvetet-tjugan. Man behövde ha pengar i en kassa för att ibland göra sig kvitt besvärliga klienter. Den togs bort på 1970-talet och inga pengar gavs efter det direkt till klienterna.

På 1950-talet, när Siv började fanns 5 assistenter, som främst gjorde personutredningar men de arbetade också som övervakare. Några förordnanden upprättades inte utan man ringde från tingsrätten och bad helt enkelt Skyddsvärnet att göra personutredningar eller förundersökningar som det hette då. Siv och ytterligare någon person fick sedan personligen lämna in dessa på de olika avdelningarna på tingsrätten. Man fick 100-125 kr för en personutredning på den tiden. Man skötte också övervakningen av frigivna internerade. Varje klient hade en liten anteckningsbok där övervakaren skrev in vad som hände. Skyddsvärnet tog tidigt emot praktikanter från Socialhögskolan och det är många som sedan arbetat i kriminalvården, främst i frivården, efter att ha praktiserat på Skyddsvärnet.

I början satt man på utrangerade kontorsstolar från tingsrätten, som var hopbundna med snören. Man hade ingen lunchrast utan arbetstiden var mellan kl. 10 och 17. Ibland smög Siv ner ett smörgåspaket i skrivbordslådan. Då och då tog hon sig en tugga i smyg. Även lördagar var arbetsdagar fram till kl. 14.

Gösta Detterborg var en närmast legendarisk föreståndare på 1950- och 60-talen. Han började arbeta redan som 14-åring på Skyddsvärnet, först som springpojke. Det var år 1922. Sedan avancerade han och blev så småningom byråföreståndare.

Lisbeth, 15 år på läkarmottagningen

Läkarmottagningen med socialmedicinsk inriktning startade 1964 i Sociala husets lokaler. Den förste läkaren var Torgny Persson och efter honom kom doktor Bo Carlsson. Lisbeth Westerlund började som sjuksköterska 1969 och fortsatte i drygt 15 år.

Som nyutexaminerad sjuksköterska blev Lisbeth tillfrågad om hon ville börja på Skyddsvärnets läkarmottagning. Frågan kom från en central sjuksköterskeförmedling i Göteborg. Först trodde

Lisbeth Westerlund
Foto Jam Kvarnmark.
Skyddsvärnet Göteborgs arkiv

hon att det hade något med hemvårnet att göra en inte helt ovanlig undran även idag från personer som inte känner till verksamheten.

Läkarmottagningen arbetade med stor frihet under ansvar, och man arbetade ibland med okonventionella metoder. Arbetet var inte så strikt formaliserat. Uppgiften var att serva kriminalvårdens klienter med socialmedicinska insatser helt enkelt. Den allmänna psykiatrin ville inte gärna ta sig an dessa klienter.

Pensionsutredningar, körkortsutredningar och andra bedömningar gjordes. Många hembesök av allehanda slag gjordes också. Ofta gick personal hem till klienter som missbrukat och behövde ses till. Personalen fungerade både som övervakare och ”hemma hos” terapeuter. Vid några tillfällen tog man hand om barn över natten, när föräldrarna drack. Vid hembesök slog man ibland ut sprit. Men flera långa, nästan livslånga kontakter med personer, som så småningom lämnat kriminalitet och missbruk, skapades under den här tiden berättar Lisbeth och Ingerbritt.

I väntrummet på läkarmottagningen fanns alltid kaffe och kaffebröd. Väntan blev lättare men kaffet fyllde också en social funktion. Det hade en dämpande effekt på de som var lite aggressiva och kaffet hjälpte till att få igång samtal av mer vardaglig karaktär.

Lisbeth berättar om titelbortläggningen med dr Carlsson i början av 1970-talet. Varje gång hon hade svårigheter med att säga du och återföll till ”dr Carlsson” fick hon böta 25 öre.

En händelse som etsat sig fast hos flera på läkarmottagningen var följande: Lokalerna på Sociala huset hade en gammal sopstation i ena ändan och den andra delen kallades likboden. Där hade vagnarna som körde avlidna till begravning legat. Sociala Huset hade ju från början varit Sahlgrenska sjukhuset. En klient fick delirium och man måste skicka efter ambulans men innan de hann fram hade klienten hoppat ut genom fönstret och rakt ner i en container i sopstationen. Ambulanspersonalen fick hämta upp honom därifrån.

Bengt Ivar, 10 år som läkare

Bengt Ivar Nöjd arbetade på Skyddsvärnet från 1967 och cirka 10 år framåt som läkare. Han betonar framförallt det starka teamarbetet på läkarmottagningen och berättar bland annat om hur man under en viss tidsperiod gjorde 50 pensionsutredningar varav 48 direkt godkändes av Försäkringskassan; ytterligare en gick igenom något år senare. Skyddsvärnet fick mycket gott betyg från Försäkringskassan och Bengt Ivar fick efter en tid erbjudande om att bli förtroendeläkare med hänvisning till de ambitiösa utredningarna man fått från Skyddsvärnet. Läkare, kurator, psykolog, sköterska samt läkarsekreteraren arbetade då tillsammans, såväl med uppföljande kontakter som med själva utredningen.

Det Bengt Ivar nämner som speciellt med läkarmottagningen är också den familjära sammanhållning som fanns i teamet. Han menar att det var alldeles extraordinärt, jämfört med andra

arbetsplatser inom vården som han varit på. Som en röd tråd återkommer just detta i samtalen med flera av de gamla trotjänarna. Fortfarande håller flera av dem kontakt med varandra.

Även bland patienterna utvecklades en sorts ”moral”. Man tog hand om stökiga, ibland berusade, kamrater och talade strängt till dem om att de inte kunde bete sig hursomhelst i väntrummet ”där vi blir så väl omhändertagna med kaffe och cigaretter.” (Ja det senare var tillåtet på mottagningen vid denna tidpunkt).

Bengt Ivar berättar om en händelse med en berusad patient som med ölburk i handen ”beställde” starka sömnpiller. När han fick nej av doktorn dels för att han inte behövde dem dels för att han var berusad, blev han alltmer aggressiv och vevade med ölburken i handen. Då Bengt Ivar reste sig och det visade sig att han var huvudet högre än patienten, svängde denne fram ölburken med ett flin och sa: ”Vill Du ha?”

Läkarmottagningen blomstrade under 1970- och 80-talen. Det gjordes pensions- och körkortsutredningar. Samtalsbehandling hos psykologen inom ramen för skyddstillstånd med föreskrift om behandling ökade. På Skyddsvärnet ansågs att brottet skulle ”behandlas” med kompetens inom kriminalvården. Erfarenheten var att den psykiatriska vården skydde och avvisade klienter med kriminell bakgrund.

Under 1980-talet blev Läkarmottagningen en viktig del i rattfylleriprojektet. I samband med nedläggningen av det projektet minskade också läkarmottagningen successivt i omfång

och betydelse. Kvar blev psykologen som arbetade med samtalsterapier och handledning och vissa utredningar för kriminalvårdens räkning.

Staffan, 11 år som byråföreståndare

Staffan Hasselgren började på Skyddsvärnet år 1975. Staffan var föreståndare för inackorderingshemmet till 1977, därefter arbetade han som byråföreståndare till år 1988. Staffan beskriver de centrala verksamheterna under denna tid. Framförallt var läkarmottagningen en betydande verksamhet men också inackorderingshemmet och det hundratal lägenheter som Skyddsvärnet förfogade över, och där klienter efter viss tid kunde få eget kontrakt. Det fanns också en fritidsverksamhet i källaren. Den leddes av en eldsjäl, Bror Oijens. Klienter kunde där ta en kopp kaffe, läsa tidningar och tidskrifter samt måla. Bror var mycket konstintresserad och bidrog med att anordna målarkurser då och då. Fritidsverksamheten i källaren har haft olika innehåll under åren, från att från början ha varit en ganska ostrukturerad verksamhet med målning, akvarell m.m., till hantverk och vävstuga som startade 1990.

Skyddsvärnet arrenderade ett torp i Dingle för sommar- och semestervistelser för klienter. Det arrenderades på 10 år från 1980. Dessförinnan, fram till 1979, använde man sig av den tidigare öppna anstalten Lingatan i Bohuslän. Den är bland annat känd för att Clark Olofsson rymde därifrån med hjälp av en roddbåt. Dit tog personal med sig klienter på sommarvistelse

några veckor på sommaren. Lingatan blev därefter semesterhem och konferensanläggning, och är nu en exklusiv spaanläggning.

De verksamheter som utvecklades under denna tid var bland annat Rattfylleriprojektet och skolan. Under denna tidsperiod gjordes också stora ansträngningar för att få starta behandlingshem. I samband med detta uppvaktades såväl justitieministern som generaldirektören för kriminalvårdsstyrelsen.

Staffan nämner särskilt Siv Gustafsson som en central och viktig person på Skyddsvärnet under hans tid som föreståndare. Siv visste det mesta om de flesta. Från början var Siv anställd som skrivbiträde men när hon gick i pension 1993 var hon personalassistent. ”Allt i allo” är den benämning man ofta hör om Siv när man talar med före detta anställda och personer i kriminalvården som haft kontakt med Skyddsvärnet.

En anekdot som Staffan anser lämpar sig för tryck är följande: Man hade ett bastant kassaskåp som öppnades med en sifferkombination. Det var bara Siv och byråföreståndaren som kunde denna. För den händelse båda dessa två skulle avlida samtidigt skrevs kombinationen ner på ett papper som las i ett kuvert som lackades igen. För att detta kuvert inte skulle komma i orätta händer låstes det in i kassaskåpet! Staffan berättar att han hade rätt roligt när han hittade kuvertet i kassaskåpet och frågade Siv om innehållet.

Peter, 10 år med skolverksamhet

Skyddsvärnets skola startade hösten 1978 av läraren Peter Winroth som byggde upp verksamheten i samarbete med Vasa vuxenutbildning. Själva skolan kom igång först några år senare. Innehållet var grundutbildning för vuxna med fokus på matematik, svenska och samhällskunskap. Efterhand utvecklades också en form av självförvaltning. Eleverna, som tidigare ätit på inackorderingshemmet övergick till att själva göra inköp och laga maten, som en del av skolorningen. Efterhand skaffade skolan också en odlingslott i Åkered där man odlade grönsaker. Peter berättar om ett finskt par som skötte den lilla jordlotten med stort engagemang och intresse. De höll sig nyktra med den uppgiften.

Peter införde också viss kulturell skolning på schemat, och man besökte konserthus och stadsteater. En händelse han berättar om var besöket på en lunchkonsert i Stenhammarsalen där något verk av Beethoven skulle uppföras. När dirigenten kom in var det en av eleverna som på högljudd göteborgska sa: ”Du Peter, han med pinnen e de den där Beethoven?”

Peter skrev i verksamhetsberättelsen för 1982/83 bland annat: ”Med erfarenhet från denna typ av undervisning sedan några terminer, har jag följande reflexioner: Första terminens entusiasm och pedagogiska krumprång, integration och behandlarattityd gjorde elevgruppen något förvirrad. Innevarande termin har jag satt upp rakare mål, förenklat schemaläggningen samt gjort kraven på eleverna så tydliga att envar vet vad som kommer att hända under

skoldagen. Inga genvägar, inga diffusa sociala mål och framförallt siktet inställt på ”medborgarkompetens”. Några klara linjer och inte för mycket utvikningar har spridit en trygghet i gruppen som avsevärt underlättar inläringen.”

Eleverna kom från fängelser från vilka de fick permission och från frivården. Peter blev uppringd en dag av en assistent på Härlanda som berättade att en klient rymt. Det visade sig att han kommit till skolan varje dag trots att han var på rymmen. Det säger en del om motivationen och intresset för skolan hos en del av klienterna.

Flera studieresor med personal gjordes under 1980-talet med skolan som bas. Peter kallade sin verksamhet ”Crime tours” med resor till Danmark och flera fängelser med skolverksamhet. Den i Ringe var särskilt omtalad och var modell för progressiv skolverksamhet inom kriminalvård. Man besökte också Horsens statsfängsel, ett fängelse som kontrasterade stort till Ringe.

Peter berättade att han blev hotad med kniv vid ett tillfälle och blev rejält omskakad. Han tvekade om han skulle anmäla brottet till polisen men gjorde det till slut. Han som hotade blev dömd till fängelsestraff. Flera år senare träffade Peter på vederbörande på stan. Han kom fram och tackade: *”Du räddade mitt liv med den anmälan annars hade jag knarkat ihjäl mig.”* Bra betyg för en socialpedagogisk insats menar Peter. Skolverksamheten fortsatte in på 1990-talet och avbröts då statsbidragen för verksamheten drogs in.

Björn Ryfors, 16 år som ordförande och vice ordförande

Björn Ryfors blev ordförande i Skyddsvärnets styrelse år 1996. Styrelsen ombildades då eftersom statliga representanter inte kunde fortsätta sina uppdrag efter införandet av lagen om offentlig upphandling. Kriminalvården kunde inte köpa platser och samtidigt leda den verksamhet som säljer platserna.

Björns engagemang i Skyddsvärnet började egentligen 30 år tidigare då han år 1972 började på Skyddskonsulenten för äldre villkorligt frigivna som låg i Skyddsvärnets lokaler i Sociala huset. Björn placerade många klienter på Skyddsvärnets inackorderingshem och minns samarbetet med Socialbyrå 9 som också låg nära Sociala huset. Utanför Socialbyrå 9 satt de hemlösa ”gubbarna” på rad, gapade och drack öl i väntan på att få tid på socialbyrån. Det var mycket tjat om de 20 kronor klienterna kunde få och en del klienter kom bara till kontoret för att få pengar. I Sociala huset låg också Göteborgs första poliklinik för narkomaner som man samarbetade med, liksom man gjorde med advokat Anna Moffett Spak som startat en ideell stödorganisation för narkomaner, Göteborgsföreningen för hjälp åt läkemedelsmissbrukare (GFHL) i slutet av 1960-talet.

Från den tiden minns Björn en episod när han gjorde hembesök hos en klient i en av Skyddsvärnets lägenheter i Olskroken. Klienten ville gå ut och köpa kaffebröd. Björn och en schäfer blev kvar i lägenheten. Klienten dröjde och Björn

tänkte lämna lägenheten men då morrade hunden och släppte inte förbi Björn. Det tog fyra timmar innan klienten återvände och Björn kunde gå. Klienten hade fastnat vid Systemet på Olskrokstorget, men kaffebrödet hade han glömt.

Under Björns tid som ordförande och vice ordförande fram till 2012, fick han av olika orsaker också gå in på tjänsten som verksamhetschef. Nu tillkom nya verksamheter som Halvvägshuset. Verksamheten krävde stora ombyggnader av lokalerna, och de byggdes om så att olika verksamheter skulle kunna avskiljas och flexibelt skulle kunna växa eller krympa i antal platser. Ett kollektivt boende kallat Adam inrättades. Utslusshemmet ombildades till behandlingshem och byggdes om, och källaren restaurerades. Ett avtal tecknades med Skogomeanstalten om att ha en liten utslussavdelning för de sexualbrottsdömda klienter, som var svåra att placera tillsammans med andra klienter.

Kap 6

Skyddsvärnets verksamhet 2014

ATT SKAPA BÄTTRE FÖRUTSÄTTNINGAR för socialt utsatta människor att förändra sin livssituation – detta har under alla år varit Skyddsvärnets mål. Verksamheterna har under alla de hundra åren varit inriktade på boende, sysselsättning och behandling. Fokus på verksamheterna har varierat utifrån lagstiftning, efterfrågan och Skyddsvärnets resurser. Att frigöra människors egna resurser har varit en ledstjärna. Erfarenheten har visat att ingen av de tre delarna boende, sysselsättning och behandling kan undvaras. Det gäller både för att skapa ett fullgott behandlingsupplägg för klienterna, och för att säkerställa långsiktig hållbarhet i verksamheten. År 2014 har Skyddsvärnet en lägenhetsavdelning, ett Halvvägshus, ett behandlingshem och en psykologmottagning.

Lägenhetsavdelningen

Lägenhetsavdelningens verksamhet bygger på ett avtal med Upphandlingsbolaget i Göteborgs stad. Verksamheten leds av en enhetschef. Målgruppen är vuxna män och kvinnor över 20 år som av sociala, medicinska eller psykosociala skäl behöver insatser under en längre tid. Avdelningen är sista länken i Skyddsvärnets boendekedja men de flesta klienter remitteras direkt från socialtjänsten.

Lägenhetsavdelningen har två typer av lägenheter - referenslägenheter (34 stycken) och lägenheter för klienter med behov av särskilda stödinsatser (11 stycken). Avdelningen arbetar med kontaktmannaskap under hela boendetiden. Ett kontrakt upprättas mellan den boende och Skyddsvärnets kontaktperson,

där kraven på den boende och kraven på Skyddsvärnets insatser förtydligas. En arbetsplan upprättas tillsammans med ansvarig socialsekreterare. Regelbunden kontakt hålls sedan med socialsekreteraren. Klientens önskemål och behov matchas mot de lägenheter som finns tillgängliga. Kontaktpersonerna samarbetar vid behov med bovärdar på fastighetsbolagen.

Referenslägenheter

I referenslägenheten får den boende ett besök i veckan av sin kontaktperson och, om klienten haft ett missbruksproblem, ska han/hon ha varit drogfri minst 6 månader före referensboendet. Målet är att kunna ansöka om eget boende genom förtursverksamheten på Fastighetskontorets boendeenhet. För att få ett förstahandskontrakt på en lägenhet genom Fastighetskontoret krävs att klienten har genomgått en referensperiod som numera kan vara kortare än ett år om allt gått bra. Kontaktpersonen måste skriva remiss till socialsekreteraren som i sin tur skriver remiss till Fastighetskontorets boendeenhet. Om kraven på förtur uppfylls får klienten hyra en lägenhet i andra hand, men klienten har inget besittningsskydd under de första två åren, dvs. Fastighetskontoret kan säga upp hyresavtalet om klienten missköter sig. Efter god skötsamhet under dessa år kan klienten få ett förstahandskontrakt. Vägen till eget boende för dem som är i stort behov av boende är således lång och krävande. Skyddsvärnets lägenhetsavdelning har ofta stödjande kontakt med klienterna under denna vänteperiod.

Lägenheter med särskilt stöd

I lägenheter med särskilt stöd får den boende besök flera gånger per vecka och även andra stödjande insatser. Kontroll av alkohol- och drogfrihet förekommer. Lägenheterna med särskilt stöd är en utveckling av det tidigare kollektiva boendet kallat ”Adam”. Det var tänkt som att i kollektiv boendeform förbereda utsluss till referenslägenheter. Under senare år har klienterna haft en svårare problematik och de har haft ett negativt inflytande på varandra under vistelsen. Att i stället få

Utrustad lägenhet för klienter med särskilt stöd.
Foto Jan Kwarnmark. Skyddsvärnet Göteborgs arkiv.

tillgång till en lägenhet med mer individuellt stöd och mer eget ansvar visade sig vara en bättre väg till förändring.

Av de tre kontaktpersonerna som arbetar på lägenhetsavdelningen krävs lyhördhet, förmåga till respektfullt bemötande och empati, men också förmåga att våga ta itu med problem, lösa konflikter, avleda aggressivitet i stället för att trappa upp den trots hot, och möta klienter efter återfall och misslyckanden med svåra beslut om vräkning. Att efter lång tid mista sin bostad och grundtrygghet är svårt. Skyddsvärnet måste gå en balansgång mellan klientens behov, fastighetsägarens krav och Skyddsvärnets trovärdighet som lägenhetsförmedlare.

Skyddsvärnet arbetar för att intensifiera samverkan med kommunens placeringsenhet och olika fastighetsägare för att få fler lägenheter. Efterfrågan är stor både på referenslägenheter och lägenheter med särskilt stöd. Konkurrenten är idag stor med en mängd privata företagare som ser stora vinster med att erbjuda lägenheter med eventuell tillsyn men inte så stora stödjande insatser. Deras vinster återinvesteras oftast inte i verksamheten så som Skyddsvärnet gör.

Öppet hus för klienter i lägenheterna

Varje fredag eftermiddag är det öppet hus i källarlokalen på Haga Kyrkogata 6 för alla boende i någon av Skyddsvärnets lägenheter. Klienterna bjuds på fika, gemenskap och kan uträtta ärenden över telefon eller internet. Mötesverksamheten är efterfrågad och uppskattad.

Lägenhetsavdelningens personal: Natalie Bennett, Peter Strandberg, Susanne Trägårdh och Peter Johansson.
Foto Jan Kwarnmark. Skyddsvärnet Göteborgs arkiv.

Halvvägshus

Riksdagen beslutade 1 januari 2007 om ändrade regler för kriminalvård i anstalt och villkorlig frigivning. Syftet var att åstadkomma en förbättrad och mer strukturerad övergång från livet i anstalt till livet i frihet. Utslussningen skulle anpassas till vad varje intagen behöver, för att förbättra förutsättningarna för att klara sig i samhället efter frigivningen utan att återfalla i brott. I lagändringarna beskrivs fyra särskilda utslussningsåtgärder där den intagne samtidigt verkställer sitt fängelsestraff:

Frigång som innebär att den intagne under arbetstid får lämna anstalten för att utföra arbete men varje dag återvända till anstalten.

Vårdvistelse som innebär att den intagne som har ett vårdbehov kan beviljas vård i familjehem eller på behandlingshem exempelvis Skyddsvärnets behandlingshem.

Halvvägshus som innebär att den intagne under eget ansvar vistas i en miljö som är mer öppen än en öppen anstalt.

Utökad frigång som innebär att den intagne under kontrollerade former, exempelvis med fotboja, avtjänar sitt fängelsestraff i hemmet. Den som är placerad i Halvvägshus kan om det är en lång tid i utsluss övergå till utökad frigång.

Vistelse på Halvvägshus innebär att den intagne är placerad i ett av Kriminalvården kontrollerat hem som är anpassat för

att ge intagna särskilt stöd och kontroll. Minst halva strafftiden eller minst tre månader av fängelsestraffet måste vara avtjänat. Det får inte finnas hög risk för återfall i brott eller allvarlig misskötsamhet. Den placerade ska utföra arbete, studier eller annan särskilt anordnad verksamhet. Om klienten behöver placeringen men saknar sysselsättning ska Frivården ordna en sådan. Den placerade får inte vistas utanför Halvvägshuset annat än på särskilt bestämda tider.

Det finns totalt ca 40 platser för män på Halvvägshus i Sverige. Halvvägshus finns i Stockholm, Malmö och Göteborg. I Stockholm och Göteborg har Kriminalvården tecknat ramavtal med Skyddsvärnen. På Skyddsvärnets Halvvägshus i Göteborg finns 13 platser; 10 abonnerade med ersättning och 3 med lägre ersättning som en extra buffert om kriminalvårdens behov ökar.

Personalen på Halvvägshuset gör tillsammans med klienterna ett 4-veckors schemaförslag med restid, sysselsättningstid, fri tid, utökad fritid, möten, programverksamhet, läkartider osv. Frivården godkänner schemat. Personalen har så gott som dagligen kontakt med placerande frivårdsinspektör om scheman behöver ändras pga. läkarbesök, avvikelser etc. Personalen sköter också närvarokontrollen där klienterna är sysselsatta på dagarna. Frivården beslutar om eventuella konsekvenser om någon avviker. Alla klienter lämnar två urin- och utandningsprov varje vecka.

Det goda bemötandet står i fokus för personalen och det finns ett utvecklat kontaktmannaskap. Klienterna har ett stort

behov av att prata om tankar, känslor och vardagens händelser och problem. Eftersom verksamheten bygger på att klienterna direkt ska ut i arbete, praktik eller utbildningar är det inte alltid så enkelt att vara i ett ”normalt” sammanhang efter ett långt fängelsestraff, där de som intagna varit begränsade, inte behövt ta ansvar och tänka framåt. Många säger att de ”stänger av” på anstalt för att orka med straffet och det negativa grupptryck som finns där.

På Halvvägshuset betonas i stället individens unika situation och man arbetar enbart individuellt. Varje individ bemöts utifrån sina speciella förutsättningar och måste ta ansvar för sig själv när det gäller matlagning, städning, tvätt, gå till jobb/sysselsättning och ha en positiv fritid. Personalen hjälper till med det stöd som kan behövas i dessa dagliga aktiviteter och även med myndighetskontakter eller blanketter som ska fyllas i. I samtal kartlägger man varje klients förmåga, och anpassar insatser utifrån individens kapacitet.

På Halvvägshuset ska klienterna inte ha något behandlingsbehov utan vistelsen är fokuserad på sysselsättning och utslussning. Det är ändå vanligt att klienterna går i olika behandlingsprogram på Frivården, att de har samtalskontakter i öppenvård eller med psykolog. Flera klienter har gått i samtal hos Skyddsvärnets psykolog. Klienter kan också gå på AA- och NA-möten och till spelberoendeföreningen.

Det är en stor fördel för klienterna på Halvvägshuset i Göteborg att Skyddsvärnets lokaler ligger så centralt. Kommunikationerna är bra och det är lätt att upprätthålla kontakt med alla myndigheter inför frigivningen. Det är också enkelt för anhöriga att besöka klienten när han vistas på Halvvägshuset. Det finns många solskenshistorier om klienter på Halvvägshuset som fått tid att landa, lära sig alla vardagsbestyr, hitta nya fritidssysselsättningar, fått tillbaka en god kontakt med nära och kära och ibland arbete och bostad.

Halvvägshusets personal: Csilla Szabo och Susanne Nyzell
Foto Jan Kwarnmark. Skyddsvärnets arkiv.

Behandlingshemmet

Behandlingshemmet har 12 platser, ramavtal med Kriminalvården och ramavtal med Göteborgs stad. Det bedrivs vård på institution, öppenvård och utsluss/eftervård. Avtal finns också med ett fyrtiotal kommuner.

På behandlingshemmet arbetar man framför allt med förändringsarbete inom tre övergripande områden:

- Beroende av droger och/eller alkohol
- En kriminell livsstil
- Förmågan att ta ansvar för sitt vardagsliv

Klienter kan placeras av Kriminalvården för vårdvistelse, kontraktsvård eller placeras av socialtjänsten med frivillig placering eller inom ramen för LVM-vård. Vårdvistelse och kontraktsvård betalas av Kriminalvården så länge fängelsepåföljden pågår. Båda kan förlängas av socialtjänsten, vilket ofta sker eftersom Kriminalvårdens placering kan var alltför kort. En vårdvistelse på behandlingshem bör vara minst 3 – 6 månader om den ska ha effekt enligt aktuell forskning.

När domstolen dömer till skyddstillsyn med föreskrift om kontraktsvård har klienten utretts av frivården och är inte placerad på anstalt. I stället för ett tänkt fängelsestraff får han kontraktsvård (i tid motsvarande straffvärdet för brottet) och är vid tiden för domen oftast fortfarande kvar på häktet.

Skyddsvärnet besöker den häktade, informerar om behandlingshemmet och intervjuar den häktade i samarbete med frivården. Klienten placeras därefter direkt på behandlingshemmet om domstolen dömer till påföljden. Om en klient är placerad på anstalt och efterfrågar information från Skyddsvärnet åker personal till respektive anstalt och informerar om behandlingshemmet.

Att få plats på behandlingshemmet föregås av intresseanmälan, intervju och studiebesök. Under intervjun får den sökande beskriva sin motivation och sin erfarenhet av tidigare behandling. Han får samtidigt information om hur Skyddsvärnet arbetar. Ansökan diskuteras i personalgruppen. Studiebesöket genomförs ofta tillsammans med placerande socialtjänst eller kriminalvårdsenhet. Om båda parter är överens kommer man överens om ett behandlingskontrakt. Om en klient kommer från Kriminalvården har han kartlagts och tillsammans med Kriminalvårdens personal gjort en behandlingsplan. Denna ska ligga som grund för Skyddsvärnets insatser.

Behandlingstiden varierar från några månader till över ett år. Den första månaden efter placering från Kriminalvården ska klienten vara inlåst och får bara gå ut tillsammans med personal. Den tiden är till för att klienten ska ”landa” och knyta relationer med behandlingshemmets personal. Tiden för utevistelser regleras hårt av Kriminalvården liksom vilka som bör besöka klienten under vårdvistelsen. Allt för att undvika att klienten återknyter kontakten med kriminella nätverk.

Sebastian Nordh, Behandlingshemmet

Behandlingshemmets personal:
Åsa Bergdahl, Johanna Unander,
Nadja Hakkarainen, Matilda Arnesdotter,
Ann-Louise Rapp och Christer Andersson.

Foto Jan Kwarnmark.
Skyddsvärnet Göteborgs arkiv

Behandlingstiden är uppdelad i tre faser och alla aktiviteter är schemalagda i ett löpande veckoschema.

Fas 1

Personal och klient kartlägger i individuella samtal beroende, antisociala personlighetsdrag och kriminell identitet respektive social förmåga. Parallellt deltar klienten i vardagslivet på hemmet: sköter städning, tvätt och matlagning; deltar i

fritidsaktiviteter, tar emot besök och deltar i husmöten. Klienternas beroende och sociala förmåga kartläggs genom dokumentationssystemet DOK eller ASI (Addiction Severity Index). Kartläggningen genomförs som en process och ska avslutas med en behandlingsplan. Utgångspunkten för denna är den behandlingsplan som socialtjänsten eller Kriminalvården fastställt före placeringen. Tidigare behandlingserfarenheter går igenom och klienten får formulera vad han önskar förändra under tiden på Skyddsvärnet.

Fas 2

Klienten deltar i gruppsamtal och fortsätter individuella behandlingssamtal med sin kontaktperson. Gruppsamtalen är serier med olika innehåll som temadiskussioner, problemlösning eller återfallsprevention. Kriminella attityder och värdering som kommer till uttryck under vistelsen fångas upp i varje enskilt ärende och diskuteras i de individuella samtalen. Under vistelsen arbetar klienten med att identifiera sina egna högrisksituationer för återfall både inre och yttre riskfaktorer. Han får också lära sig stresshantering. Kognitiva tekniker som kopplingen mellan känsla, tanke och handling och träning i alternativa sätt att handla ingår i behandlingen. Om klienten har särskilda problem kan en psykologkontakt inledas för utredning eller individualpsykoterapi. Den pågår parallellt med övrig behandling.

Fas 3

Klienten arbetar mer intensivt med utsluss och att knyta sociala relationer med omvärlden. Skuldsanering genomförs. Klienten kan ha fortsatt öppenvårdskontakt efter avslutad behandling genom att komma på individuella samtal med sin kontaktperson, med psykologen eller att delta i gruppverksamhet.

Matsal och vardagsrum på behandlingshemmet
Foto Jan Kwarnmark. Skyddsvärnet Göteborgs arkiv.

Barnperspektiv och nätverksarbete

Skyddsvärnet försöker på olika sätt stärka klienternas relationer till anhöriga, barn och andra sociala kontakter. Detta arbete genomsyras av Barnkonventionen. Personalen försöker underlätta besök samtidigt som man måste respektera och följa det stränga regelverk som Kriminalvården numera lagt kring utevistelser under vårdvistelsen så länge fängelsestraffet pågår.

När en förälder sätts i fängelse drabbar straffet inte bara föräldern utan även barn och partner. Föräldrarelationen behöver stärkas i samband med utsluss från fängelse och barnets behov av föräldern säkerställas. Kontakten måste dock alltid byggas med barnets bästa som utgångspunkt och med samtycke från den eventuella andre vårdnadshavaren. Skyddsvärnet har reserverat en besökslägenhet där en pappa kan ta emot sitt barn, laga mat och leka. Där finns också möjlighet till övernattningsom sådana är beviljad.

Skyddsvärnet kommer att utveckla mer samarbete med organisationer som stödjer barn som har föräldrar i fängelse, exempelvis Solrosen, och anordna föräldrautbildning. Parsamtal genomförs vid behov både på psykologmottagningen och behandlingshemmet.

Öppenvårdsverksamhet

Den breda socialmedicinska verksamheten med läkarmottagning och behandlingsprogram för rattfylleridömda, som dömts till skyddstillsyn med föreskrift om öppen kontraktsvård, tvingades Skyddsvärnet upphöra med då det ekonomiska underlaget försvann. Den del av den socialmedicinska verksamheten som kvarstår år 2014 är psykologverksamheten.

Birgitta Dahl, psykolog och psykoterapeut

Foto Jan Kwarnmark.
Skyddsvärnet Göteborgs arkiv.

Psykologverksamheten

Psykologverksamheten finansieras inom Skyddsvärnets ordinarie budget. Psykologen ska vara legitimerad psykolog och även legitimerad psykoterapeut. Den nuvarande psykologen har tjänstgjort på Skyddsvärnet i 25 år och har en gedigen kunskap om rehabilitering av och behandlingsbehov hos Skyddsvärnets klienter. Hon har ett övergripande ansvar för kvaliteten i behandlingsfrågor och ingår i Skyddsvärnets ledningsgrupp.

Psykologverksamheten omfattar följande:

- Neuropsykologiska bedömningar, screeningar och utredningar. Intellectuella funktionsbedömningar.
- Ledning av ett vårdkedjeteam med representanter från alla enheter
- Handledning av personal i akuta kriser med klienterna
- Ansvarar för implementering av DOK, ett dokumentationssystem för in- och utskrivning av klienter.
- Individuell psykoterapi
- Parsamtal

Den individualpsykoterapi som psykologen tillämpar bygger både på psykodynamiska grundprinciper och kognitiva behandlingsmetoder. Antalet samtal anpassas till klientens problematik. Psykologkontakten kan inledas under tiden klienten är placerad på behandlingshemmet som ett komplement till

övrig behandling. Detta under förutsättning att klienten själv önskar det och personal understödjer kontakten. Den individuella behandlingen kan fortsätta under hela behandlingstiden på behandlingshemmet och även under klientens tid i vårdkedjan i olika former av boenden. Personalen på Lägenhetsavdelningen och Halvvägshuset kan remittera klienter till psykologsamtal, och klienter som avslutat behandlingen kan återkomma vid behov.

Denna typ av individuella psykoterapisamtal, där klienten i lugn och ro kan bearbeta tidigt upplevda trauman och relationsproblem, sexuella problem, psykosomatiska problem m.m. upplevs mycket positivt av klienterna och är något som ofta saknas i dagens vårdssamhälle. Beroendebehandling har med rätta fokus på drogen och beroendet och behandlingen sker ofta i grupp. Men en del individuella problem som kan vara drivkraften till återfall kommer då aldrig fram. Skyddsvärnets klienter har en livslång erfarenhet av problem och har ofta gått igenom en mängd grupprogram på kriminalvårdens anstalter och på behandlingshem. Kunskap och erfarenheter de fått i olika program behöver relateras till deras unika situation och problematik. Dolda och kanske skamfyllda problem behöver belysas och sättas ord på. I en del fall har klienter utsatts för behandling som de inte är kapabla att ta till sig på grund av sina intellektuella handikapp. Psykologens utredningar kan då leda till bättre anpassade insatser. De neuropsykiatriska utredningarna hjälper ibland Skyddsvärnets klienter att få direkt kontakt med läkare för medicinering.

Dopningsprojektet vid Skyddsvärnet

Skyddsvärnets Dopningsprojekt startade 1 april 2014. Det är en försöksverksamhet för behandling av dopningsmissbrukare. Behandlingen utvecklas i samarbete med Dopningsmottagning vid Beroendeenheten vid Universitetssjukhuset i Örebro och Sahlgrenska Universitetssjukhuset i Göteborg. Verksamheten grundas på det Nationella vårdprogram för missbruk av anabola androgena steroider och andra hormonläkemedel, vilket antogs 2013. Behandlingen sker inom ramen för vistelsen på Skyddsvärnets behandlingshem och Halvvägshus. Planer finns även för mottagande i form av öppenvård. Behandlingen omfattar en screening kring träning, kost, självbild och erfarenheter av dopning, motivationsarbete, samt individuella behandlingssamtal. Under behandlingen får klienten även praktiska råd kring träning, kost och stresshantering. Klienterna erbjuds ett besök hos endokrinolog Thord Rosén vid Resurscentrum för hormonmissbrukare vid Sahlgrenska Universitetssjukhuset för utredning av psykiska och somatiska skador. Besöket innebär ett längre läkarsamtal, hälsoundersökning, provtagning, EKG och UCG på hjärtat. Vid eventuella skador remitteras patienten till lämplig expertbehandling. Återbesök hos läkare samt ny provtagning erbjuds alla klienter. Projektet pågår till april 2015.

Matilda Arnesdotter, projektledare för dopningsprojektet.
Foto Jan Kwarnmark. Skyddsvärnet Göteborgs arkiv.

Trasdockorna

Kvinnorna som besökte den numera nedlagda Vävstugan fungerade egentligen som en stödjande kamratgrupp. Skyddsvärnet föreslog därför att de själva mer officiellt skulle bilda en stödjande kvinnogrupp, utse en gruppleadare och fortsätta med aktiviteterna. De kvinnor som besökte Vävstugan var samtliga drogfria sedan flera år. De vittnade om vilket gott stöd de fått av varandra när de haft problem. Vid årsskiftet 2014 övergick Vävstugans verksamhet till att fungera som en självhjälpgrupp som kallar sig *Trasdockorna* med verksamhet i Skyddsvärnets källarlokal. *Trasdockorna* väver och säljer trasmattor och annat. De har även friställt en vävstol, där de kan sälja vävtid till kvinnor som är intresserade av att hyra den under en period. Gruppen har fortsatt som en stödjande kamratgrupp, som kontakter varandra när problem uppstår. De gör utflykter och andra aktiviteter tillsammans. Intäkterna, som inte är stora, finansierar utflykter och gemensamma måltider. Kvinnorna betalar också en liten medlemsavgift. Skyddsvärnet står för lokalhyran och förvaltar kassan. Kvinnorna har regelbundna protokollförda föreningsmöten.

LifeRing

Föreningen Skyddsvärnet i Göteborg står bakom starten av en ny sekulär självhjälpgrupp, kallad LifeRing, som är ett komplement till Anonyma Alkoholister (AA) och anonyma Narmaner (NA).

Föreningen Trasdockorna Linda Eriksson, Carina Westberg och besökare.
Foto Jan Kwarnmark. Skyddsvärnet Göteborgs arkiv

Skyddsvärnet i Stockholm fick medel att sprida metoden och utbilda mötesledare. Under hösten 2013 genomfördes utbildningen i Göteborg. En LifeRing-grupp startade redan i december 2013 med möten i Skyddsvärnets källarlokal. Under våren 2014 har verksamheten vuxit och alltför många mötesdeltagare som bor i Skyddsvärnets lägenheter har deltagit. LifeRing har medverkat till att Skyddsvärnet har kunnat fånga upp klienter som gått på möten och visat sig ha stora problem. I samarbete

med socialtjänsten har Skyddsvärnet kunnat erbjuda dem hjälp med boende, psykologsamtal eller annat. Mötesdeltagarna börjar också stötta varandra på olika sätt, bland annat ringer de till varandra och påminner om möten och att hålla sig drogfri. Gruppen träffas en till två kvällar per vecka.

LifeRing har sin grund i ett internationellt koncept till självhjälp. LifeRing står på en sekulär grund och riktar sig till alla som har någon form av alkohol- eller drogmisshand. Målsättningen är drogfrihet från både alkohol och andra beroendeframkallande droger. Personer som tar föreskriven medicin från läkare är välkomna. Av respekt för människors olika religiösa uppfattningar eller frånvaro av religiös övertygelse är mötena sekulära i den bemärkelsen att man inte ber några böner eller talar om religion. Man förlitar sig på egna krafter för rehabilitering och på hjälp från gruppmedlemmar och andra vänner. Medlemskapet är anonymt och kostnadsfritt. LifeRing kräver inte att deltagarna följer några speciella steg eller riktlinjer förutom att hålla sig nykter och drogfri. Varje person bygger ett personligt program för tillfrisknande, skräddarsytt för deras individuella behov.

Anonyma Narkomaner (NA)

NA är en gemenskap eller förening av män och kvinnor för vilka droger blivit ett allvarligt problem. Deras budskap är att en person som är beroende – vilket beroende som helst – kan sluta använda droger, bli av med önskan att använda droger och finna ett nytt sätt att leva. NA bygger på andliga principer som hittas i NA:s 12 steg. Medlemskapet är kostnadsfritt. Föreningen tar inte emot bidrag från någon. Man träffas regelbundet för att hjälpa varandra att bli drogfria. Det finns föreningar över hela Sverige och över hela världen dit man kan gå anonymt och ta del av varandras erfarenhet av att leva drogfritt.

Några grupper inom föreningen Anonyma narkomaner (NA) har verksamhet i Skyddsvärnets lokaler. NA möten hålls varje veckodag i Skyddsvärnets källarlokal. Olika NA föreningar har bokat olika dagar. NA mötena är öppna för Skyddsvärnets klienter.

Skyddsvärnets Kansli

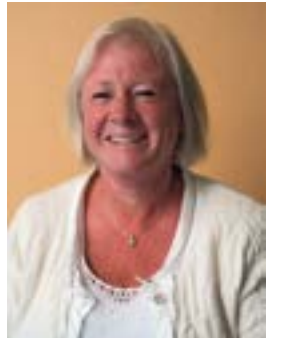
På Skyddsvärnets kansli arbetar man med ledning, ekonomi, administration, information och marknadsföring. Skyddsvärnet är miljöcertifierat av Göteborgs stad och arbetar aktivt med att även engagera klienterna i miljöarbete. Miljöarbetet leds från kansliet. De projekt som bedrivs t.ex. Dopningsprojektet i samarbete med Beroendemottagningen i Örebro organiseras och samordnas av direktorn.

Med lokaler mitt i centrala staden krävs extra insatser för att skydda klienterna från risksituationer om droger kommer in på hemmet. Säkerhetsfrågorna leds från kansliet med larmfunktioner och oregelbundna besök av narkotikahund som söker igenom lokalerna. Ett avtal med Securitas finns om regelbundna natttrönder.

Eftersom placering på behandlingshemmet och Halvvägshuset kräver närvarokontroll vid ut- och ingång finns en bemanad reception. Fastighetens kräver underhåll och lägenheterna behöver renoveras. Skyddsvärnets vaktmästare tar hand om dessa, gör brandsyner regelbundet och har även hand om telefoni och datorer.

Kansliet:
Claes Wanner, Lisbeth Ericson,
Mats Hedenskog, Ann-Christine Jessen

Skyddsvärnets styrelse 2014

Ordförande Birgitta Göransson, leg psykolog, leg psykoterapeut, specialist i klinisk psykologi och f d kriminalvårdsdirektör

Vice ordförande Fredrik Spak, docent och specialist i allmän psykiatri och socialmedicin, överläkare i primärvården Göteborg, vetenskapligt råd vid Socialstyrelsen i missbruksfrågor

Skattnästare Östen Ohlsson, professor i företagsekonomi på Handelshögskolan vid Göteborgs universitet

Sekreterare Maria Tullberg, docent i företagsekonomi, psykolog och lektor på Handelshögskolan vid Göteborgs universitet

Ledamot Hans Hjalpers, advokat

Ledamot Elisabeth Kwarnmark, leg psykolog, leg psykoterapeut och specialist i klinisk psykologi

Ledamot Anette Skärner, socionom och docent i socialt arbete vid Institutionen för Socialt arbete vid Göteborgs universitet

Skyddsvärnets verksamhet leds av dess direktor Mats Hedenskog, socionom.

Skyddsvärnets styrelse 2014. Främre raden: Elisabeth Kwarnmark, Maria Tullberg, Hans Hjalpers. Bakre raden: Anette Skärner, Birgitta Göransson Östen Ohlsson.

Fredrik Spak

Mats Hedenskog

Kap 7 Hundra år av idéburen samverkan

SKYDDSVÄRNETS VERKSAMHET har präglats av samverkan med en mängd samarbetspartner under de hundra år som gått. Detta kapitel en exposé av denna samverkan fram till idag.

Redan i den första verksamhetsbeskrivningen år 1915 redogör stadsnotarie och ordförande Gustaf Hamberg i handskrift för en bred samverkan med Arbetsförmedlingsanstalt, Fattigvårdsbyrå, Barnavårdsnämnd, Barnavårdsbyrå, Hälsovårdsnämnd, Hjälpförening och Fångvårdssällskap förutom med Skyddsvärnet i Stockholm och Malmö, Centrala hjälpbyrån och Fängelsehjälpen i Köpenhamn. *"I livlig förbindelse har byrån stått med fängelser och tvångsarbetsanstalter. Bland dessa, som till byrån hänvisat frigivna må nämnas: Centralfängelserna i*

Göteborg och Stockholm, Straffängelset i Linköping och Tvångsarbetsanstalterna i Karlskrona, Svartsjö och Landskrona"

I styrelseprotokoll något senare kan läsas att Sällskapet De Arbetslöses Vänner inbjudit Skyddsvärnet att arbeta för att upprätta ett härbärge i en fastighet i Haga.

Samarbetet med Skyddsvärnet i Stockholm startade redan i samband med Skyddsvärnets tillkomst i Göteborg. Föreståndaren från Skyddsvärnets byrå i Stockholm reste till mötet i Göteborg och berättade engagerat om arbetet i Stockholm. Stockholmsföreningen bildades år 1910. Ett enhälligt beslut fattades att bilda föreningen Skyddsvärnet Göteborg. Under årens lopp har ett livligt utbyte av kunskap och idéer ägt rum mellan föreningarna.

I mitten av 1960-talet skrivs: ”Samarbete har förekommit med statens skyddskonsulenter; de flesta fångvårdanstalter i landet, arbetsförmedling, socialvård, barnavårdsnämnd, nykterhetsnämnd, bostadsförmedling, polisen, hjälpförening, stadsmission samt med olika skyddsvärn och skyddsföreningar i landet m.fl. sociala institutioner. Vidare har ett livligt samarbete ägt rum med Dansk Forsorgsselskab, Norges Værnesamband och Fängelseföreningen, Helsingfors”.

Den breda samverkan beskrivs i alla verksamhetsberättelser under årens lopp. Allteftersom den offentliga sektorn har förändrats, har det skapats samarbete med nya organisationer: Narkomanvårdsenheter i olika stadsdelar, Beroendekliniken, KrAmi, Arbetskooperativ, Narkomanvårdsteamet på häktet - alla finns nämnda i verksamhetsberättelser liksom samarbete med Fastighetskontoret, fastighetsägare och Göteborg Stads Placeringsenhet. Den senaste tiden håller samarbete på att utvecklas med Social Resursförvaltning som är en kommunövergripande verksamhet i Göteborgs stad som bl.a. ansvarar för utveckling och samarbete med olika utförare av sociala tjänster.

En del samarbete var möjligen enklare förr. I årsberättelsen 1965 beskriver dåvarande byråföreståndaren Gösta Detterborg följande tankeväckande ord om ett samarbete som skiljer sig från dagens: ”Skyddsvärnet har ett mycket givande samarbete med bostadsförmedlingen i Göteborg och det är många av klienterna som

genom denna erhållit bostad. Arbetslöshetsnämnden i Göteborg har visat stort intresse för att lösa problemet med skyddad verksamhet för det hårdast belastade kriminalvårdsklientelet och ett samarbete mellan nämnden och de kriminalvårdande myndigheterna skulle kanske kunna leda till frågans lösning i Göteborg”

Skyddsvärnet och kriminalpolitiken

Skyddsvärnet har sedan starten 1914 haft en nära samverkan med Kriminalvården. Engagerade personer inom och utanför kriminalvården som ville utveckla en human kriminalvård skapade Skyddsvärnet. Skyddsvärnet var en av flertalet aktörer som via praktisk handling visade vägen till den humana kriminalvården genom att utveckla och plädera för olika reformer inom kriminalpolitiken:

- Villkorlig dom, vilket innebär en dom med vilande fängelsestraff som bara verkställs om vederbörande återfaller i brott
- Villkorlig frigivning, som innebär frigivning en tid innan straffet avtjänats såvida inte personen återfaller i brott
- Övervakning efter frigivning med stöd och hjälp
- Personundersökningar innan dom faller så att lämplig påföljd kan föreslås.

Skyddsvärnet har på så sätt påverkat en utveckling av kriminalpolitiken mot en humanare form av straff och mindre användning av fängelse och omsatt förändringarna inom lagstiftningen i praktisk handling. Skyddsvärnets arbete med personundersökningar och övervakning övertogs så småningom av staten som inrättade Kriminalvårdens skyddskonsulentorganisation (Frivård).

Samarbete med Kriminalvården

Skyddsvärnet har under åren haft en tät samverkan med Kriminalvården bland annat genom att Kriminalvården haft flera representanter i styrelsen. En fråga man kan ställa är om detta bakbundit Skyddsvärnet att gå myndighetens ärende i stället för att bevaka klienternas intressen och ha frihet att utveckla sin verksamhet. Det finns inget som tyder på det, förmodligen beroende på att de kriminalvårdstjänstemän, som engagerade sig i Skyddsvärnet hade samma människosyn som Skyddsvärnet, och värnade om en human kriminalvård. Denna samsyn har historiska rötter eftersom Skyddsföreningar från början skapades av engagerade fängelsechefer och präster som arbetade i fängelse.

Skyddsvärnets personal övertogs år 1967 av frivårdsorganisationen och Skyddsvärnets arbetssätt kom även att prägla frivårdens kommande arbete. Många elever från Socialhögskolan praktiserade senare på Skyddsvärnet och gick vidare till verksamhet inom Kriminalvården.

Ett exempel på samarbete i slutet på 1980-talet var Kriminalvårdens uppdrag till Skyddsvärnet att driva ett utredningshem. Hemmet skulle placeras på en nedlagd öppen anstalt i Herrljunga (Ollestad). En arbetsgrupp arbetade fram förslag till ett hem med 10 platser, med ett tydligt avtal med Kriminalvården. Kriminalvården skulle bidra med kostnader för personal och abonnera platser medan Skyddsvärnet skulle driva verksamheten. Detta skedde också under en kort tid. Genom Lagen om offentlig upphandling (LOV) måste Kriminalvården dock avsluta alla abonnemang och dra sig ur detta samarbete. Ollestads utredningshem togs i slutet av 1980-talet över av personalen på hemmet som bildade ett eget bolag. I denna form fungerade verksamheten i många år.

Genom ny lagstiftning om utsluss via Halvvägshus (beskrivs i kapitel 6) har ett mycket nära och gott samarbete utvecklats mellan Skyddsvärnet och Frivården i Göteborg. Samarbetet med olika anstalter från hela landet inför placering på behandlingshemmet fungerar också mycket bra.

I Kriminalvården råder normaliseringsprincipen. Det betyder att kriminalvårdens klienter har rätt att fordra vård inom den allmänna sjukvården och socialtjänsten på samma villkor och i samma utsträckning som andra medborgare. Kriminalvården får alltså inte bygga upp egna sjukhus eller behandlingshem utan bara förbereda intagna för vård anordnad av annan vårdgivare. Kriminalvården är därför helt beroende av sina samverkanspartner när det gäller att fullfölja rehabiliteringsinsatser.

Andelen narkotikamissbrukare i Kriminalvården har ökat de senaste 30 åren från 26 till 60 procent på anstalter och från 12 till 40 procent i frivården. För Skyddsvärnet är det angeläget att fortsätta utveckla samarbetet med Kriminalvården och bidra med sina insatser för att möta detta vårdbehov.

Samarbete med Göteborgs stad

Redan från 1914 fanns även en samverkan med Göteborgs stad genom hyresbidrag, senare med föreningsbidrag och viss verksamhetsutveckling t.ex. försök med gruppterapi för kriminellt belastade i slutet av 1960-talet. Så länge merparten av Skyddsvärnets verksamhet finansierades med statliga medel var det enkelt för kommunen att samarbeta.

Socialtjänsten är en viktig samarbetspartner i all verksamhet. Socialtjänsten är inkopplad när vårdvistelse för klienter ska beviljas men också när Kriminalvårdens vårdvistelse behöver förlängas. Samarbetet med enskilda socialsekreterare, klient och Skyddsvärnets personal finns konkret beskrivet i olika rutiner och fungerar utmärkt. Som beskrivs i kapitel 6 är Skyddsvärnet beroende av en god samverkan med socialtjänsten när det gäller alla former av boende. Skyddsvärnet har under åren haft en bred samverkan med olika specialiserade öppenvårdsenheter som arbetat med beroende och bostadsfrågor. En del rörde även sysselsättning. Senaste året har Skyddsvärnet tagit emot klienter för eftervård från LVM-hem.

Det sociala arbetet måste ständigt förändras eftersom samhället förändras och idéburen verksamhet har stor frihet att driva förändringar. Skyddsvärnet i Göteborg har idag avtal med Kriminalvården och Göteborgs stad och ytterligare drygt 60 olika kommuner i södra och mellersta Sverige.

Famna

Att ”skiljas” från Kriminalvården, i den bemärkelsen att finansiering uteblev och arbetsuppgifter övertogs av Kriminalvården, har inte bara varit nackdelar. Det har tydliggjort Skyddsvärnets fria roll och lämnat utrymme till att utveckla viktig samverkan med andra idéburna organisationer. Sedan tio år tillbaka har idéburna non-profitorganisationer samlats i en gemensam riksorganisation, Famna. Skyddsvärnet är medlem i denna organisation.

Famna – riksorganisationen för idéburen vård och social omsorg – har som sitt uppdrag att arbeta för tillväxt och utveckling av företag inom vård- och omsorgssektorn som återinvesterar sin vinst i verksamheten. Famna har år 2014 närmare 50 medlemmar som tillsammans omsätter cirka 4 miljarder kronor. De har drygt 5000 anställda. Finansieringen av företagen kommer huvudsakligen från avtal med kommuner och landsting och endast en liten del från insamling och gåvor. Ordförande i riksförbundet år 2014 är Lotta Säfström, direktor för Göteborgs Kyrkliga Stadsmission. Famna har ett nära sam-

arbete med socialdepartement och Sveriges kommuner och Landsting (SKL), Socialstyrelsen och andra aktörer.

På lokal nivå finns Famna Väst som består av följande organisationer: Bräcke diakoni, Göteborgs Kyrkliga Stadsmission, Göteborgs Räddningsmission, Stiftelsen Gyllenkroken och Skyddsvärnet i Göteborg. Famna Väst har i en kartläggning funnit att 70 procent av göteborgarna vill kunna välja vård och omsorg hos en idéburen organisation.

Organisationerna driver verksamhet inom bl.a. äldreomsorg, social hjälpverksamhet, missbruk och psykisk ohälsa, funktionshinder, hälsovård, arbetsmarknadsinsatser, utbildning, barn och ungdomsverksamhet, föräldrastöd samt familjerådgivning. Famna Västs fem medlemmar omsätter över 800 miljoner och har över 1200 anställda.

En uppföljning av upphandlingar visar att andelen avtal som tecknas med idéburna organisationers verksamhet sjunker och är mycket låg i Göteborg. Organisationerna inom Famna Väst har gemensamt gått ut till kommunpolitiker för att informera om idéburna non-profit organisationer och anordnade våren 2014 ett pressmöte och debatt med Göteborgs politiker om idéburen vård och omsorg. Där redovisades enkäter och kartläggningar som visar att göteborgarna är mer positiva till idéburen vård än genomsnittet, att det finns kunskapsbrister hos politikerna och att den idéburna vården minskar.

När vinster i välfärden diskuteras och ifrågasätts finns de idéburna organisationerna som ett alternativ och en möjlighet.

Famna arbetar för att synliggöra de idéburna aktörerna för politiker på riksnivå, regional och lokal nivå. Upphandlingsfrågorna, finansiering, kapitalförsörjning och behovet av nyföretagande inom idéburen vård och omsorg har särskilt varit föremål för dialog. Famna har sammanställt rapporter där det kunnat påvisas att upphandlingar och finansieringsfrågor ses som de största hindren för ökad verksamhet. Medlemsorganisationerna växer stabilt men andelen idéburna företag minskar över åren trots att både regering och WHO trycker på betydelsen av idéburen verksamhet.

IOP

Idéburet Offentligt Partnerskap, IOP är ett avtal mellan en eller flera idéburna organisationer och den offentliga sektorn. Det är en relativt ny modell av partnerskap som kan användas när varken traditionellt föreningsbidrag eller upphandling är en lämplig form.

Utgångspunkten för partnerskapet är att vara ett alternativ till privata marknadsmässiga aktörer, där verksamheten bidrar till lokal utveckling och delaktighet i samhället och där man inte vill se organisationen som en renodlad underleverantör av tjänster utan mer som en fortsatt fri och självständig aktör.

IOP-avtal skrivs ofta runt en speciell verksamhet, som ägs av den idéburna organisationen, men som den offentliga sektorn vill medverka i. Göteborgs Stad har nyligen tagit ställning för IOP och inlett ett lokalt samarbete med Famnas medlemmar.

Organisationer som Skyddsvärnet samarbetar med

Kapitel 8 Epilog

FÖR HUNDRA ÅR SEDAN var bildandet av Skyddsvärnet ett av svaren på den tidens ”sociala fråga”. Både samhället och de sociala frågorna har givetvis förändrats radikalt sedan 1914 inte minst genom den moderna välfärdsstatens utveckling. Inte minst har synen på de kriminella förändrats mycket kraftigt, i stort sett enligt de idéer Skyddsvärnet stod för redan vid dess start. Den spelplan på vilken föreningen verkar har förändrats genom åren fram till idag. Men sociala problem i form av fattigdom, missbruk, kriminalitet och hemlöshet är, liksom frågor kring hur vård, stöd och samverkan bäst skall utformas, fortfarande lika aktuella och väcker debatt och olika förslag till lösningar – då som nu!

Skyddsvärnsandan

När Skyddsvärnet bildades var det utifrån humanistiska grundvärderingar om människors lika värde. I tidskriften Skyddsvärnets första nummer deklarerade man att skyddsarbetet inom Skyddsvärnet inte i första hand var en kamp mot brottsligheten utan en kamp tillsammans med brottslingen. Man framhöll att de av oss som haft lyckan att få leva på livets solsida, bör delta i den kampen och att bildning och fostran förpliktigar. Synen på brottslingen var att det var en like, en medmänniska som behöver hjälp till självhjälp. Det är en människosyn som präglat Skyddsvärnets arbete genom alla år. De som arbetar på Skyddsvärnen idag i, både Stockholm och Göteborg, kallar det

Skyddsvärnsandan. Den innebär en orubblig tro på att människan vill och har kapacitet att förändra sin livssituation, men att hon kan behöva hjälp att frigöra sina resurser. Av detta följer att den enskilde klienten ovillkorligen måste sättas i centrum och bemötas med respekt och värdighet. Och att även om arbetet också anpassas utifrån myndigheters krav så måste varje individs unika behov och önskemål vara vägledande.

De intervjuer vi gjort inför den här boken, där vi mött klienter, som haft kontakt med Skyddsvärnet under olika epoker och med olika problematik, vittnar om de grundläggande värderingar som styrt och fortfarande styr Skyddsvärnets arbete och som avspeglas i uttalanden från klienter, t.ex. ”Jag blev bemött med respekt och kände mig som en av dem”, ”jag mötte någon som såg mig” och ”jag har blivit en friare människa” uttrycker olika nyanser av Skyddsvärnsandan sett från brukarnas perspektiv.

Från filantropi till professionellt psykosocialt arbete

Genom de nedslag i historien fram till dagens verksamhet som här presenterats ser vi också konturerna av den utveckling från filantropiskt hjälparbete till ett professionellt psykosocialt arbete som Skyddsvärnet genomgått under hundra år; från en byråföreståndares insiktsfulla kommentar för 50 år sedan om att den komplexa problematik som utmärkte Skyddsvärnets målgrupp ofta behövde ”stora insatser som var knutna till

en och samma utbildade och för sin uppgift besjälade personer” till dagens välutbildade – och besjälade – vårdprofessioner.

Nya verksamhetsformer och metoder för behandling och social rehabilitering har kontinuerligt prövats och omprövats i en strävan att utveckla kvalitet och professionalitet samt att erbjuda attraktiva och trovärdiga alternativ för våra uppdragsgivare – såväl klienter som placerande myndigheter. De kunskaper och erfarenheter som vunnits genom hundra år av verksamhet utgör en gedigen grund för personal och ledning att stå på för att möta både dagens krav och morgondagens utmaningar. I dag erbjuder Skyddsvärnet ett brett och heterogent utbud av boende- och behandlingsverksamheter, som också alla grundas på de gemensamma principer som utmejslats i ambitionen att på bästa sätt försöka omsätta Skyddsvärnsandan i praktisk och framåtsyftande handling.

En sådan grundförutsättning är att arbetet bärs upp av en genuin, ömsesidigt samarbetsrelation – där klienten blir sedd som en unik person och där den professionelle själv framträder som en person i mötet: att se hela människan och inte låta generaliserande och standardiserade uppfattningar om ”klienter” bli ett filter i kontakten. Det innebär också att det inom ramen för relationen utvecklas en dialog där klientens resurser och kompetenser uppmärksammas och tillvaratas. Ett ensidigt fokus på brister och tillkortakommanden riskerar att en stigmatiserad problemidentitet konserveras eller till och med förstärks.

Vår erfarenhet är att en professionell praktik går utmärkt att förena med engagerad medmänsklighet och solidaritet. Liknade tankegångar förmedlas också av den före detta klienten, ”Kurt” som vi mötte tidigare i boken och som sammanfattade sina erfarenheter av Skyddsvärnet i tre ord professionalism, människokärlek och ödmjukhet. Ytterligare en insikt som vunnits genom åren – och som precis som relationens centrala roll har stöd i modern forskning – är att vägen ut missbruk och kriminalitet är en långvarig och komplex process som ser olika ut för olika individer. Det vi kallar förändringsmotivation kan växla snabbt beroende på både inre och yttre omständigheter och den professionella hjälparen kan genom sitt eget sätt att uppträda förstärka, men också försvaga, klientens motivation till att förändra sitt liv. Förändringsutrymme skapas genom en reflekterande dialog som utmärks av en väl avvägd balans mellan att förstå och acceptera klienten som han/hon är och samtidigt utmana känslor av uppgivenhet, peka på alternativa tolkningar och erbjuda nya handlingsmöjligheter. Komplexa problem berör ofta klientens totala livssituation och även de människor som finns i hennes närhet, vilket kräver ett flexibelt och mångfacetterat stöd där terapeutiska, sociala och praktiska insatser alterneras utifrån den enskilde klientens livssituation och förväntningar.

Skyddsvärnet i Göteborg har alltid varit beläget mitt i staden vilket medför vissa fördelar. Det är lättillgängligt och det är enkelt att besöka olika myndigheter. Dessutom sker rehabili-

teringen i en miljö som klienten efter utskrivning skall kunna fungera i. Rehabilitering i en central stadsdel ger status, vilket är särskilt viktigt för människor som ofta är utstötta och hänvisas till förorter.

Skyddsvärnet har som vi har sett en lång tradition av att rikta sig till kriminalvårdens och på senare år även LVM-vårdens klienter, vilket innebär att vi tillhör de organisationer som inte enbart begränsar vår verksamhet till de klienter som är i verksamheten på frivillig grund. Det är naturligtvis ett personligt val att söka sig till Skyddsvärnet, men för de av våra klienter som fortfarande avtjänar ett straff eller är föremål för tvångsvård finns en tydlig och styrande yttre ram som hänför sig till det regelverk som är förenat med exempelvis att bo på halvvägshus eller att genomföra en behandling inom ramen för kontraktsvård, vårdvistelse eller sk § 27-placering enligt LVM. Även om överflyttningen till Skyddsvärnet ofta fungerar som en utsluss och oftast innebär en större frihet och ökat eget handlingsutrymme är det inte frågan om en övergång till frivillig vård. Vid regelbrott eller misskötsamhet kan personen återföras till kriminalvårdsanstalten eller LVM-hemmet.

Arbetet med den här målgruppen omgärdas av särskilda regler och restriktioner i både tid och rum som i hög grad påverkar vardagsarbetet och relationen mellan personal och klienter. Eller annorlunda uttryckt: den generella konflikten i samhällsvården – att ge stöd och behandling på individens egna villkor och samtidigt utöva kontroll – blir extra tillspetsad.

Det är en utmaning som personalen ständigt har att hantera och som ställer särskilda krav på lyhördhet, respekt och etisk medvetenhet i vård- och omsorgsarbetet.

Från filantropi till vårdmarknad

En annan rörelse som har ägt rum under de hundra år som Skyddsvärnet har verkat är att det ”samhällskontrakt” som möjliggjort för oss att utöva vår verksamhet ständigt har förändrats. Vi minns från kapitel 2 den första tiden med ekonomiskt stöd från en rad olika offentliga, ideella och privata finansiärer där även allmänheten ombads skänka penninggåvor till verksamheten. Så småningom kom Skyddsvärnets verksamhet garanteras av mer generella statliga bidrag.

Idag är Skyddsvärnet en av många aktörer på en differentierad vårdmarknad. När köp- och säljssystem infördes, och lagen om offentlig upphandling (LOU) kom, ledde det till en förändring av rollerna inom vårdsektorn. Eftersom vård av psykosocialt utsatta människor är mångfasetterad förutsätter den samverkan mellan vårdgivare och olika myndigheter och förvaltningar. Samtidigt föreligger det ett problem i det att samverkan mot ett gemensamt mål knappast gynnas av att varje samverkanspartner tvingas värna om sin egen budget och bevaka sina egna kostnader. Det finns många exempel på hur gränser dras mellan olika myndigheter där kortsiktiga ekonomiska övervägande får företräde framför ett gemensamt och långsiktigt arbete som i slutändan förmodligen vore mer

gynnsamt för alla individen, de inblandade myndigheterna och samhället i stort. I dagens scenario framstår byråföreståndare Detterborgs kloka kommentar i en verksamhetsberättelse från 1960-talet ”vi gör detta för att minska framtida samhällskostnader även om det kostar mycket idag.” som något av en utopi. Med köp-sälj systemen har också följt omfattande system uppbyggda av mätbara kriterier för att kontrollera att säljaren levererar enligt upphandlingen. Humant och respektfullt bemötande är emellertid inte alldeles enkelt att mäta. Kvaliteten i välfärdsverksamheterna skapas i mötet mellan anställda och medborgare: läkare-patient, terapeut-klient, lärare-elev. För att dessa möten ska fungera krävs lyhördhet, flexibilitet och kontinuitet och ett professionellt handlingsutrymme.

Som organisation måste Skyddsvärnet alltid vara flexibelt och leta efter nya möjligheter. Förändringar i lagstiftning och praxis inom rättsvårdsområdet och socialtjänsten, förändrade ekonomiska förutsättningar och inte minst förändringar i den socialpolitiska debatten har krävt ständig anpassning och förändring. Personal, ledning och styrelse har alltid med gemensamma krafter genomfört förändringsarbetet. Personalen har varit lojal och roterat med nya arbetsuppgifter allteftersom verksamheten förändrats. Ledningen och styrelsen har försökt skaffa ekonomiskt utrymme när ekonomiska förutsättningar ändrats radikalt och verkat för att skapa långsiktigt hållbara förutsättningar för kvalitet och kontinuitet. Skyddsvärnet har gått från filantropi till en marknadsmässig verksamhet utan att tappa fokus på klienten och varje människas egenvärde.

Så skall vi fortsätta att arbeta. Och klienterna skall alltid mötas med lyhördhet, lyssnande och ödmjukhet oavsett de behöver bostad, träning i vardagssysslor eller behandling.

Idéburen vård med human människosyn, som inte styrs av vinstintressen, måste få ökat utrymme på framtidens vårdmarknad. En idéburen verksamhet ger som Barbro Lennéer Axelson också påpekar i sitt kapitel möjlighet till frihet i val av arbetsmetoder. Den begränsas inte i samma utsträckning av byråkratiska och hierarkiska beslutsprocesser. Den lilla organisationen med närhet till beslutsfattare ger också ökad möjlighet att få gehör för nya idéer, utveckling av arbetet och verksamheten styrs inte av vinstkrav utan kan bättre satsa på att utveckla kvalitet.

Utmaningen i framtiden för alla engagerade medarbetare på Skyddsvärnet och styrelsen är att vara fria i tanke och handling, och att fortsätta att utveckla verksamheten i dialog både med klienterna och mellan olika verksamhetsgrenar.

Till sist

Både de historiska och nutida bilder av Skyddsvärnets verksamhet och de sammanhang inom vilket vår förening verkar som presenterats i den här jubileumstexten synliggör också en annan grundläggande dimension – att *vägen ut ur kriminalitet och missbruk* är intimt sammanflätad med *vägen in i samhället*. Av detta följer också att vård- och stödinsatser av skilda slag

knappast kan bli mer än en begränsad del i människors liv, även om kontakten periodvis kan vara synnerligen betydelsefull för att skapa hopp och förändringsutrymme, något som de klienter som kommit till tals tidigare i texten vittnar om. I det längre perspektivet är det emellertid vad som händer i en människas liv *utanför* denna arena som är avgörande för vilken riktning förändringsprocessen tar. Samhällets samlade insatser för att få fler människor att lämna kriminalitet och missbruk är alltså inte bara en vårdfråga, utan en del i en större och komplexare social och politisk fråga som bland annat handlar om hur det samhälle ser ut som möter den som försöker göra ny entré. Här får vi inte glömma de hinder som många möter i form av de samhällliga barriärer och villkor som kan hänföras till vår målgrupps utsatta och stigmatiserade livssituation. Materiella grundresurser som egen bostad, meningsfull sysselsättning och stabil försörjning är tillsammans med meningsfulla relationer till familj och vänner centrala, element i uppbyggnaden av ett socialt integrerat liv – då som nu.

En fortsatt utmaning, och en stimulerande uppgift, för Skyddsvärnet är att tillsammans med andra humanistiska och progressiva krafter verka för att bryta moraliserande och stigmatiserande synsätt om människor som har erfarenhet av missbruk och kriminalitet med sig i bagaget och på alla tillgängliga sätt bidra till att skapa öppningar och länkar ut i samhällslivet. Det sker genom att vi deltar i debatt och upplysning, men också i utvecklingen av nya lämpliga vårdverksamheter, till nytta både för klienterna och samhället.

Direktor Mats Hedenskog och ordförande Birgitta Göransson

Ekbom, T, Engström, G & Göransson, B (2012). *Människan, brottet och följderna*. Kriminalitet och kriminalvård i Sverige. Stockholm: Natur och Kultur

Fridell, M & Hesse, M (2005) *Psykosociala interventionsmetoder vid kriminalitet och drogmissbruk*. Lund: Lunds universitet

Föreningen Skyddsvärnet i Stockholm (2010). *En social och human historia*. Skyddsvärnet 100 år 1910-2010. Stockholm: Skyddsvärnet.

Guinchard, J (1915). *Sveriges Land och Folk*. *Historisk statistisk årsbok*. Stockholm: Nordstedt & söner.

Junge, U, Wüinberg, M (1996). *Rattfylleriprojektet*. Göteborg: Skyddsvärnet

von Hofer, H (red) (1998). *Brottsligheten i Europa*. Lund: Studentlitteratur

von Hofer, H (1985). *Brott och straff i Sverige. Historisk kriminalstatistik 1750-1984*. Statistiska Centralbyrån skriftserie Nummer 18, Stockholm: Statistiska Centralbyrån

Knutsson, J (1990). *Kvinnor och brott i ett historiskt perspektiv*. Brå Rapport 1990:1. Stockholm: Brottsförebyggande Rådet.

Lennéer Axelson, B & Thylefors, I (1982/1999) *Psykosocialt behandlingsarbete*. Stockholm: Natur& Kultur

Lundberg S (1997). *Härlanda fängelse – en tidsspegel*. Göteborg: Tre Böcker Förlag AB

MacMillan, M (2013). *1914 - en spegel för vår tid*
Svenska Dagbladet 20131231

Olsson B (red) (2011) *Narkotika Om problem och politik*.
Stockholm: Norstedts Juridik AB 2011

SOU 1969:52 *Narkotikaproblemet. Del III*.
Samordnade åtgärder. Stockholm

SOU 1974:39 *Socialvården. Mål och medel*. Stockholm

SOU 1981: 7 *Lag om vård av missbrukare i vissa fall*.
Stockholm

SOU 2000: 126 *Vägvalet. Den narkotikapolitiska utmaningen*.
Slutbetänkande av Narkotika kommissionen. Stockholm

Skyddsvärnet Göteborgs verksamhetsberättelser 1914-2013

Skyddsvärnet Göteborgs styrelsemöten 1914 – 2014

Skyddsvärnet. Tidskrift för skyddsverksamhet, årgång 1912 – 1958

Lagstiftnings- och samhällsförändringar som
påverkat Skyddsvärnets verksamhet:

- 1906 villkorlig dom "straffvarning" och villkorlig frigivning (fången kunde frigges före straffets slut) infördes med tillsyn under ett år
- 1907 Härlanda Centralfängelse öppnas
- 1910 Skyddsvärnet Stockholm bildas
- 1913 Sveriges första lag om tvångsvård för personer med missbruksproblem
- 1915 Alkoholistvårdsbyrån och Skyddsvärnet samarbetar med gemensam föreståndare och i gemensam lokal (2 rum) på Sociala Huset f d Sahlgrenska sjukhuset
- 1915 förundersökningar (personundersökningar) genomförs, arbetet med frigivna fångar och arbetet med "att verka för främjandet av räddningsarbete bland "nödställda" börjar.

- 1917 motboken infördes och bidrar till den låga brottsligheten mellan världskrigen
- 1918 övervakning vid villkorlig dom infördes
- 1927 två lagar om "farliga" återfallsförbrytareträdde i kraft; lagen om förvaring av förminskat tillräkneliga förbrytare och lagen om internering av återfallsförbrytare. Skyddsvärnet får i uppdrag att övervaka internerade för vård utom anstalt förutom övervakning av villkorligt frigivna
- 1928 höll blivande stadsministern Per Albin Hansson sitt berömda tal om folkhemmet

1934 justitieministern Karl Schlyter presenterade sin skrift "Avfolka fängelserna". Personer dömda till böter som inte hade råd att betala sattes i fängelse. Han drev tesen att vård och behandling borde präglade påföljderna och att bötesfångar skulle bort från fängelserna

1942 inrättades statliga skyddskonsulentorganisationen för övervakning av villkorligt dömda och villkorligt frigivna efter förebild från Skyddsvärnet.

1946 trädde en ny lag om verkställighet av frihetsstraff i kraft. Isoleringsstraffet inskränktes kraftigt. Vistelse i gemensamhet blev regel. Vistelse i ensamcell skulle enbart användas som disciplinstraff eller under en häktetid. I lagen stod bland annat: "En intagen

ska behandlas med fasthet och allvar och med aktning för sitt människovärde"

1950- talet Fattighjälp blev socialhjälp. Allmän sjukförsäkring och moderskapspenning var två stora sociala reformer

1954 Nykterhetsvårds lag

1955 avskaffades motboken

1965 ändrades fångvård till kriminalvård

1965 trädde brottsbalken i kraft

1965 avskaffades lösdriverilagen

1967 den nyaSkyddskonsulent-organisationen övertar övervakning av villkorligt frigivna och övervakning av internerade för vård utom anstalt.

1967 personundersökningsverksamheten övertas av Kriminalvården

1968 narkotikastrafflagen antogs

1969 Narkomanvårdskommittén lämnade sitt förslag på insatser mot narkotika.

1974 kriminalvårdsreformen genomfördes med grundtankarna om minsta möjliga ingripande (frivård i stället för fängelse), utåtriktad verksamhet (anpassning genom samhällets sociala service, normaliseringsprincipen), närhetsprincipen (placering i anstalt nära hemorten) och samverkan inom kriminalvårdens häkte, anstalt och frivård. Kriminalvården hade skyldighet att erbjuda goda frigivningsmöjligheter. Behandling utanför anstalt i slutet av strafftiden blev möjlig.

1977 lämnades rapport om "Nytt straffsystem". Tidsbestämda straff utifrån brottets allvar. Samma gärning skulle leda till samma straff oavsett gärningsmannens problem och prognos.

1980 avskaffades ungdomsfängelsepåföljden, som var en icke tidsbestämd

påföljd. Den unge skulle frigges när han var rehabiliterad.

1981 avskaffades interneringspåföljden som var en icke tidsbestämd påföljd för återfallsförbrytare där den dömda skulle frigges först när det inte fanns någon återfallrisk.

1982 ny socialtjänstlag införs

1982 LVM (lagen om vård av missbrukare i vissa fall) trädde i kraft

1983 infördes halvtidsfrigivning

1988 infördes kontraktsvård som påföljd

1988 Kriminalisering av eget bruk av narkotika

1990 LVU (lagen om vård av unga) trädde i kraft.

1991 Skyddskonsulentorganisationen blev Frivårdsmyndigheten

1992 Frivården fick ansvar för personundersökningar

1992 Kriminalvården säger upp avtalet med Skyddsvärnet eftersom statsbidraget ska upphöra

- 1993 infördes försöksvis samhällstjänst som alternativ till fängelse (permanentades år 1999). Halvtidsfrigivningen avskaffades och ersattes med villkorlig frigivning efter två tredjedelar av strafftiden
- 1994 startade försök med elektronisk övervakning (fotboja). Den permanentades år 1999
- 2007 Riksdagen beslutar om Halvvägshus. Kriminalvården köper platser i de tre storstäderna. Skyddsvärnet vinner upphandlingen i Göteborg
- 2007 Socialstyrelsens nationella riktlinjer införs
- 2007 Lagen om offentlig upphandling (LOU) antogs

